

อยู่เพียงดวงเดียว ไม่มีอะไรมารบกวนลวนลามเท่านั้น ไม่เห็นความแปลกปลอมใดๆ เข้ามาเคลือบแฝงได้เลย ทุกขเวทนาก็ดับสนิทลงในเวลานั้น แม้ไม่ดับก็ไม่สามารถทักจิตใจเรา ได้ คงต่างอันต่างจริงอยู่เพียงเท่านั้น นี่แหละที่วาสัจธรรมเป็นของจริงที่สุดส่วน จริงอย่างนี้เอง ท่าน คือท่านอยู่ที่จิตดวงมีสติปัญญารอบตัวเพราะการพิจารณา มิใช่เพราะอ่อนแอ เพราะนั่งทับนอนทับสติปัญญาเครื่องมือที่ทันกันกับการแกกเลสอยู่เฉยๆ

ผมจะเปรียบเทียบให้ท่านฟัง หินนั้นปาห้วคนก็แตก ทับห้วคนก็ตายได้ แต่นำมาทำประโยชน์ เช่นเป็นหินลับมีดหรืออะไรๆ ก็ได้ ตามแต่คนโง่จะนำมาทำลายสังหารตน หรือคนฉลาดจะนำมาทำเป็นหินลับมีดหรืออื่นๆ เพื่อประโยชน์แก่ตนตามต้องการ สติปัญญาก็เช่นกัน จะนำไปใช้ในทางผิดคิดไตร่ตรองในทางไม่ชอบ ฉลาดประกอบอาชีพในทางผิด เช่น ฉลาดหาอุบายฉกฉลักปล้นจี้เขา เร็วยิ่งกว่าลิงจนตามไม่ทัน ก็ย่อมเกิดโทษเพราะนำสติปัญญาไปใช้ในทางที่ผิด จะนำสติปัญญามาใช้เป็นการอาชีพในทางที่ถูก เช่น คิดปลูกบ้านสร้างเรือน เป็นช่างไม้ ช่างเขียน ช่างแกะสลักต่าง ๆ เป็นต้น หรือจะนำมาใช้แกกเลสตัดหัวเหี้ยมแน่นแก่นวัฏฏะ ที่พาให้เวียนเกิดเวียนตายอยู่ไม่หยุดจนหมดสิ้นไปจากใจ กลายเป็นความบริสุทธิ์ถึงวิมุตติพระนิพพานทั้งเป็น ในวันนี้เดือนนี้ปีนี้ชาตินี้ ก็ไม่เหลือวิสัยของมนุษย์จะทำได้ ดังที่ท่านผู้ฉลาดทำได้กันมาแล้วแต่ต้นพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน คือวันนี้

ปัญญาย่อมอำนวยประโยชน์ให้แก่ผู้สนใจใคร่ครวญไม่มีทางสิ้นสุด เพราะสติกับปัญญาไม่เคยจนตรอกหลอกตัวเองแต่ไหนแต่ไรมา พอจะทำให้กลัวว่า ตนจะมีสติปัญญา มากเกินไป จะกลายเป็นคนดีชานผลาญธรรมประคองตัวไปไม่รอด และจอตดมในกลางคัน สติปัญญานี้ปราศรัยท่านชมว่า เป็นสิ่งที่เยี่ยมยอดอย่างออกหน้าออกตาแต่ดีก็ดำบรรพมาไม่เคยล้ำสมัย ท่านจึงควรคิดค้นสติปัญญาขึ้นมาเป็นเครื่องป้องกัน และทำลายข้าศึกอยู่ภายในให้สิ้นซากไป จะเห็นใจดวงประเสริฐว่ามีอยู่กับตัวแต่ไหนแต่ไรมา การสอนท่านด้วยธรรมเหล่านี้ ล้วนเป็นธรรมที่ผมเคยพิจารณาและได้ผลมาแล้ว มิได้สอนแบบสุมเตาเกาหาที่ค้นไม่ถูก แต่สอนตามวิธีที่เห็นที่เคยเป็นมาไม่สงสัย ใครที่อยากพ้นทุกข์แต่กลัวทุกข์ที่เกิดขึ้นกับตนไม่ยอมพิจารณา ผู้นั้นไม่มีวันพ้นทุกข์ไปได้ เพราะทางไปนิพพานต้องอาศัยทุกข์กับสมุทัยเป็นที่เหยียบย่างไปด้วยมรรคเครื่องดำเนิน

พระพุทธเจ้าและพระสาวกอรหันต์ทุกๆ พระองค์ ท่านสำเร็จมรรคผลนิพพานด้วยสังขารสิ่งกันทั้งนั้น ไม่ยกเว้นแม้องค์เดียวว่าไม่ได้ผ่านสังขารสิ่งโดยสมบูรณ์ ก็เวลานี้มีสังขารใดบ้างที่กำลังประกาศความจริงของตนอยู่ในภายในใจท่านอย่างเปิดเผย ท่านจงพิจารณาสังขารนั้นด้วยสติปัญญา ให้อำนาจตามความจริงของสังขารนั้นๆ อย่างนั่งเฝ้านอนเฝ้ากันอยู่เฉยๆ จะกลายเป็นโมฆบุรุษในวงสังขารซึ่งเคยเป็นของจริงมาตั้งแต่เดิม ถ้าพระธุดงค์

กรรมฐานเราไม่สามารถอาจรู้ความจริงที่ประกาศอยู่กับตนอย่างเปิดเผยได้ ก็ไม่มีใครจะสามารถอาจรู้ได้ เพราะวงพระกรรมฐานเป็นวงที่ใกล้ชิดสนิทกับสังขารอยู่มากกว่าวงอื่น ๆ ที่ควรจะรู้เห็นได้ก่อนใครหมด วงนอกจากนี้แม้จะมีสังขารประจำกายประจำใจด้วยกันก็จริง แต่ยังห่างเหินต่อการพิจารณาอันเป็นทางรู้แจ้งผิดกัน เนื่องจากเพศและโอกาสที่จะอำนวยต่างกัน เฉพาะพระอริยสงฆ์ธรรมฐานซึ่งพร้อมทุกอย่างแล้วในการดำเนินและเดินก้าวเข้าสู่ความจริงที่ประกาศอยู่กับตัวตลอดเวลา

ถ้าท่านเป็นเลือดนักรบ สมนามที่ศาสตราทรงขนานให้ว่า ศากยบุตรพุทธชินโรสจริง ๆ แล้ว ท่านจงพยายามพิจารณาให้รู้แจ้งสังขาร คือทุกขเวทนาที่กำลังประกาศตัวอยู่อย่างโจ่งแจ้งเปิดเผยในกายในใจท่านเวลานี้ อย่าปล่อยให้ทุกขเวทนาเหยียบย่ำทำลายและกาลเวลาผ่านไปเปล่า ขอให้ยึดความจริงจากทุกขเวทนาขึ้นสู่สติปัญญา และตีตราประกาศฝังใจลงอย่างแน่นหนาแต่บัดนี้เป็นต้นไปว่า ความจริงสี่อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศไว้ตลอดมานั้น บัดนี้ทุกขสังขารได้แจ้งประจักษ์กับสติปัญญาเราแล้วไม่มีทางสงสัย นอกจากจะพยายามเจริญให้ความจริงนั้น ๆ เจริญยิ่งขึ้นโดยลำดับ จนหายสงสัยโดยสิ้นเชิงเท่านั้น ถ้าท่านพยายามดังที่ผมสั่งสอนนี้ แม้ใช้ในกายท่านจะกำเริบรุนแรงเพียงไร ท่านเองจะเป็นเหมือนคนมิได้เป็นอะไร คือใจท่านมิได้ไหวหวั่นสั่นสะเทือนไปตามอาการแห่งความสุขความทุกข์ที่เกิดขึ้นในกายนั้นเลย มีแต่ความภาคภูมิใจที่สัมผัสสัมพันธ์กับความที่รับรู้แล้วเห็นแล้วโดยสม่าเสมอ ไม่แสดงอาการลุ่ม ๆ ดอน ๆ เพราะใช้กำเริบหรือใช้สงบตัวลงแต่อย่างใด

นี่แลคือการเรียนธรรมเพื่อความจริง ปราชญ์ท่านเรียนกันอย่างไร ท่านมิได้ไปปรุงแต่งเวทนาต่าง ๆ ให้เป็นไปตามความต้องการ เช่นอยากให้เป็นอย่างนั้น อยากให้เป็นอย่างนี้ตามชอบใจ ซึ่งเป็นการสั่งสมสมุทัยให้กำเริบรุนแรงยิ่งขึ้น แทนที่จะเป็นไปตามใจชอบ ท่านจงจำให้ถึงใจ พิจารณาให้ถึงอรรถถึงธรรมคือความจริงที่มีอยู่กับท่านเอง ซึ่งเป็นฐานะที่ควรรู้ได้ด้วยตนเองแต่ละราย ๆ ผมเป็นเพียงผู้แนะนำอุปายให้เท่านั้น ส่วนความเก่งกาจอาจหาญ หรือความล้มเหลวใด ๆ นั้นขึ้นอยู่กับผู้พิจารณาโดยเฉพาะ ผู้อื่นไม่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย เอนะท่าน จงทำให้สมหน้าสมตาที่เป็นลูกศิษย์มีครูสั่งสอน อายนอนเป็นที่เช็ดเท้าให้กิเลสขึ้นย่ำยีตีแผ่ได้ จะแยะและเดือดร้อนในภายหลัง จะว่าผมไม่บอก

ท่านเล่าว่า พอท่านเทศน์ให้เราแบบพายุบุแคมอยู่พักใหญ่แล้วก็หนีไป เราเองรู้สึกตัวจะลอยเพราะความปิติยินดีและตื่นตันในโอวาทที่ฉลาดแหลมคม และออกมาจากความเมตตาท่านล้วน ๆ ไม่มีอะไรจะมีคุณค่าเสมอเหมือนได้ในเวลานั้น พอท่านไปแล้วเท่านั้น เราเองก็น้อมอุปายที่ท่านเมตตาสั่งสอน เข้าพิจารณาแก้ทุกขเวทนาที่กำลังแสดงตัวอยู่เต็มความสามารถ โดยไม่มีความย่อท้ออ่อนแอแต่อย่างใดเลย ขณะพิจารณาทุกขเวทนา

หลังจากท่านไปแล้ว ราวกับท่านนั่งคอยดูและคอยให้อุบายช่วยเราอยู่ตลอดเวลา ยิ่งทำให้มีกำลังใจที่จะต่อสู้กับทุกข์มากขึ้น

ขณะพิจารณานั้นได้พยายามแยกทุกข์ออกเป็นชั้นๆ คือแยกกายและอาการต่างๆ ของกายออกเป็นชั้นหนึ่ง แยกสัญญาที่คอยมันหมายหลอกลวงเราออกเป็นชั้นหนึ่ง แยกสังขารคือความคิดปรุงต่างๆ ออกเป็นชั้นหนึ่ง และแยกจิตออกเป็นพิเศษส่วนหนึ่ง แล้วพิจารณาเทียบเคียงหาเหตุผลต้นปลายของตัวทุกข์ ที่กำลังแสดงอยู่ในกายอย่างซูลมุน วุ่นวาย โดยมีได้มีกำหนดว่าทุกข์จะดับเราจะหาย หรือทุกข์จะกำเริบเราจะตาย แต่สิ่งที่หมายมันป็นมีจะให้เราตามความมุ่งหมายเวลานั้น คือความจริงของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น

เฉพาะที่อยากรู้มากในเวลานั้น คือทุกข์สลั ว่าเป็นอะไรกันแน่ ทำไมจึงมีอำนาจมากสามารถทำจิตใจของสัตว์โลกให้สะเทือนหวั่นไหวได้ทุกตัวสัตว์ ไม่ยกเว้นว่าเป็นใครเอาเลย ทั้งเวลาทุกข์แสดงขึ้นธรรมดา เพราะความกระทบกระเทือนจากเหตุต่างๆ ทั้งแสดงขึ้นในวาระสุดท้ายตอนจะโยกย้ายภพภูมิไปสู่โลกใหม่ภูมิใหม่ สัตว์ทุกถ้วนหน้ารู้สึกหวั่นเกรงกันนักหนา ไม่มีรายใดหาญสู้หน้ากล้าเผชิญ นอกจากทนอยู่ด้วยความหมดหนทางเท่านั้น ถ้าสามารถหลบหลีกได้ก็น่าจะหลบไปอยู่คนละมุมโลก เพราะความกลัวทุกข์ตัวเดียวนี้เท่านั้น เราเองก็นับเข้าในจำนวนสัตว์โลกผู้ซี้ซลาดหวาดกลัวทุกข์ จะปฏิบัติตัวอย่างไรกับทุกข์ที่กำลังแสดงอยู่ นี้ จึงจะเป็นผู้องอาจกล้าหาญด้วยความจริงเป็นพยาน เอาละ เราต้องสู้กับทุกข์ด้วยสติปัญญาตามทางศาสนาและครูอาจารย์สั่งสอนไว้

เมื่อสักครู่ที่ท่านอาจารย์มั่นท่านก็ได้เมตตาสั่งสอนอย่างถึงใจไม่มีทางสงสัย ท่านสอนว่าให้สู้ด้วยสติปัญญา โดยแยกแยะชั้นนั้นๆ ออกดูอย่างชัดเจน ก็เวลานี้ทุกข์เวทนาเป็นชั้นอะไร เป็นรูป เป็นสัญญา เป็นสังขาร เป็นวิญญาณ และเป็นจิตได้ไหม? ถ้าเป็นไม่ได้ทำไมเราจึงเหมาเอาทุกขเวทนาว่าเป็นเรา เป็นเราทุกข์ เราจริงๆ คือทุกข์เวทนานี้ละ หรือ หรืออะไรกันแน่ ต้องให้ทราบความจริงกันในวินาที ถ้าเวทนาไม่ดับ และเราไม่รู้แจ้งทุกข์เวทนาด้วยสติปัญญาอย่างจริงใจ แม้จะตายไปกับที่นั่งภาวนานี้เราก็อยม แต่จะไม่ยอมลุกจากที่ให้ทุกขเวทนาหัวเราะเย้ยหยันเป็นอันขาด

นับแต่ขณะนั้นสติปัญญาทำการแยกแยะทำหั่นกัน อย่างเอาเป็นเอาตายเข้าว่าระหว่างสงครามของจิตกับทุกขเวทนาต่อสู้กันอยู่เวลานั้นกินเวลาห้าชั่วโมง จึงได้รู้ความจริงจากชั้นแต่ละชั้นได้ เฉพาะอย่างยิ่งรู้เวทนาชั้นอย่างชัดเจนด้วยปัญญา ทุกขเวทนาดับลงในทันทีที่พิจารณารอบตัวเต็มที ท่านว่าท่านได้เริ่มเชื่อสัจธรรมมี ทุกข์สลั เป็นต้น ว่าเป็นของจริงแต่บัดนั้นมาอย่างไม่หวั่นไหว แต่นั้นมาเวลาเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยต่างๆ ขึ้นมา ใจมีทางต่อสู้กันกับทุกขเวทนาเพื่อชนะทางสติปัญญาไม่อ่อนแอปกเปียก ใจมักได้กำลังในเวลาเจ็บป่วย เพราะเป็นเวลาเอาจริงเอาจังเอาเป็นเอาตายกันจริงๆ ธรรมที่เคยถือเป็นเรื่องเล่น

โดยไม่รู้สึกตัวมาประจักษ์ปลุกชนในเวลาธรรมดามากจนตรอก ก็แสดงความจริงให้เห็นชัด ในเวลานั้น ขณะพิจารณาทุกขเวทนารอบแล้วทุกข์ดับไป ใจก็รวมลงถึงฐานของสมาธิ หมด ปัญหาต่างๆ ทางกายทางใจไปพักหนึ่ง จนกว่าจิตถอนขึ้นมาซึ่งกินเวลาหลายชั่วโมง มีอะไร ค่อยพิจารณากันไปอีกด้วยความอาจหาญต่อความจริงที่เคยเห็นมาแล้ว

ท่านว่าเมื่อจิตรวมลงถึงฐานสมาธิเพราะอำนาจการพิจารณาแล้ว ไข้ได้หายไปแต่บัด นั้นไม่กลับมาเป็นอีกเลย จึงเป็นที่น่าประหลาดใจว่าเป็นไปได้อย่างไร ข้อนี้สำหรับผู้เขียน เชื่อทั้งร้อยไม่คัดค้าน เพราะเคยพิจารณาแบบเดียวกันนี้มาบ้างแล้ว ผลก็เป็นแบบเดียวกับ ที่ท่านพูดให้ฟังไม่มีผิดกันเลย จึงทำให้สนิทใจตลอดมาว่า ธรรมโอสถสามารถรักษาโรคได้ อย่างลึกลับ และประจักษ์กับท่านผู้ปฏิบัติที่มีนิสัยในทางนี้ โดยมากพระอรุณธรรมฐาน ท่านชอบพิจารณาเยียวยาธาตุนั้นของท่าน เวลาเกิดโรคภัยไข้เจ็บอย่างเจ็บบๆ โดยลำพัง ไม่ค่อยระบายนให้ใครฟังง่าย ๆ นอกจากวงปฏิบัติด้วยกันและมีนิสัยคล้ายคลึงกัน ท่านจึง สนทนากันอย่างสนิทใจ

ที่ว่าท่านบำบัดโรคด้วยวิธีภูวานั้น มิได้หมายความว่าบำบัดได้ทุกชนิดไป แม้ท่าน เองก็ไม่แน่ใจว่าโรคชนิดใดบำบัดได้ และโรคชนิดใดบำบัดไม่ได้ แต่ท่านไม่ประมาทใน เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวท่าน ถึงร่างกายจะตายไปเพราะโรคในกาย แต่โรคในจิตคือกิเลส อาสวะต่างๆ ก็ต้องให้ตายไปด้วยอำนาจธรรมโอสถท่านบ้างเหมือนกัน ฉะนั้น การพิจารณา โรคต่างๆ ทั้งโรคในกายและโรคในใจท่าน จึงมิได้ลบล้างทั้งสองทาง โดยถือว่าเป็นกิจจำเป็น ระหว่างขั้นกับจิตจำต้องพิจารณาและรับผิดชอบกันจนวาระสุดท้าย

คราวท่านจำพรรษาที่วัดป่าบ้านโป่ง อ.สันมหาพล จ.เชียงใหม่ พรรษานั้นท่านเร่ง ความพากเพียรในท่าและอิริยาบถต่างๆ มากกว่าพรรษาก่อนๆ ซึ่งเคยเข้าใจว่ามีความ เพียรดี แต่พรรษานี้มีพิเศษไปกว่าพรรษาที่แล้วๆ มา โดยมีอิริยาบถ ๓ ด้วยการประกอบ ความเพียรถ่ายเดียว คือ ยืน เดิน นั่ง ทำความเพียรไม่ยอมนอน หากจะมีหลับบ้างก็ให้ หลับในทำนั่งทำสมาธิภาวนา ขณะที่ธาตุขันธ์เพียบเต็มก็ตามสภาพของมัน ที่ทนทานต่อ การไม่ยอมหลับเลยไปไม่ไหว ซึ่งเป็นเวลาที่สติอ่อนตัวลง แต่ไม่ยอมทอดธุระต่อการหลับ นอนดังที่เคยเป็นมาในอิริยาบถ ๔ ทั้งนี้เพราะเห็นผลประจักษ์ใจทั้งด้านสมาธิและด้าน ปัญญา ว่าใจมีความสงบแนบแน่น ปัญญามีความละเอียดแหลมคม และคล่องตัวกว่าความ เพียรที่ดำเนินไปตามปกติธรรมดา จึงทำให้มีกำลังใจในการประกอบความเพียรในท่า อิริยาบถ ๓ ตลอดพรรษา โดยไม่ยอมเอนกายล้มตัวลงหลับนอนเลย

ถ้าจะพูดตามภาษานักต่อสู้เพื่อเอาแพ้เอาชนะกัน ระหว่างกิเลสตัวเห็นแก่เสียแก่ หมอน นอนทอดอาลัยตายอยากแบบคนสิ้นท่า ลำตัวยาวเหยียดเหมือนงู กับศรัทธาธรรม วิริยธรรม สติธรรม สมาธิธรรม ปัญญาธรรม แล้วก็ว่า กิเลสตัวดึงดูดพระลงเสียลงหมอน

ต้องทนอดอาหาร (เมื่อพระอร่อยสำหรับกิเลส) ท้องแฟบไปสามเดือน พลธรรมทั้งห้า ดังกล่าวแล้วได้โอกาสก้าวเดินตามวิถีทางของศาสดา มองเห็นชัยชนะจากการต่อสู้ด้วยความเพียรในท่าอิริยาบถ ๓ ไม่ห่างไกลจากตัวเอง ราวกับจะได้จะถึงธรรมอยู่ทุกอิริยาบถ พอให้เกิดกำลังใจในความเพียรอยู่ตลอดเวลา ร่างกายก็เบา ใจก็เบา ด้วยธรรมประเภทต่าง ๆ ความเพียรก็เบาในการเคลื่อนไหวเพื่อต่อสู้กับกิเลส ไม่สะทกสะท้านต่อความทุกข์ความลำบากในการต่อสู้กับกิเลสที่เห็นว่าเป็นข้าศึกอย่างถึงใจ

ในคืนวันหนึ่งขณะนั่งสมาธิภาวนา จิตสงบลงอย่างละเอียดถึงฐานสมาธิและพักอยู่เป็นเวลานานพอสมควร แล้วถอยออกมาอยู่ชั้นอุปปจารสมาธิ จิตปรากฏนิมิตเป็นแผ่นดินไหวหมุนเป็นกงจักร จิตเพ่งพินิจเท่าไรนิมิตนั้นยิ่งหมุนเร็วราวกับฟ้าดินจะถล่มในขณะนั้น ในความรู้สึกปรากฏว่าตัวเหาะลอยไปตามแผ่นดิน โดยมีได้ก้าวเดินเลย ขณะที่ภายในนิมิตเหาะลอยอยู่นั้น คล้ายกับเหาะลอยไปมาอยู่บนทางจกรมที่เจ้าของเคยเดินในเวลาปกติ เหาะลอยไปมาอยู่หลายตลบจึงหยุด และปรากฏแสงสว่างขึ้นในขณะที่กายหยุดเหาะลอย แสงสว่างในนิมิตนั้นปรากฏว่ามาจากบนท้องฟ้าส่องสว่างเข้าในดวงใจท่าน ทำให้มองเห็นอวัยวะส่วนต่าง ๆ ภายในร่างกายได้อย่างชัดเจน และเพลินในการพิจารณาดูร่างกายส่วนต่าง ๆ ด้วยอุสุภกรรมฐานและไตรลักษณ์อยู่เป็นเวลานาน ใจมีความยิ้มแย้มแจ่มกระจ่างด้วยปัญญา ศรัทธา อุตสาหะอย่างแรงกล้า

อุปายต่าง ๆ อันเป็นเครื่องถอดถอนกิเลสประเภทต่าง ๆ เกิดขึ้นโดยสมำเสมอ นับว่าในพรรษานั้นใจมีกำลังมาก รู้เห็นได้อย่างเด่นชัด ไม่มีความอับเฉาเศร้าใจเข้ารกบวนดังที่เคยเป็นบ่อยในกาลที่แล้ว ๆ มา มีแต่ความมั่นคงทางสมาธิ และความเยบคายและคล่องตัวทางสติปัญญาเป็นคู่มือแห่งความเพียรประจำใจ ในอิริยาบถต่าง ๆ ระหว่างจิตกับสติปัญญาเป็นคู่มือแห่งความเพียรประจำใจ ในอิริยาบถต่าง ๆ ระหว่างจิตกับสติปัญญา อันเป็นลักษณะความเพียรอัตโนมัติ เริ่มปรากฏตัวอย่างเด่นชัดภายในจิต อิริยาบถทั้งสี่เว้นแต่ขณะหลับ จิตอยู่ในท่าแห่งความเพียรโดยสมำเสมอ ไม่ถูกบังคับขู่เข็ญเหมือนแต่ก่อนซึ่งจำต้องบังคับถูกลอกกันเป็นประจำ ไม่นั่งกิเลสนำขึ้นเขียงชนิดตามยื้อแย่งไม่ทันเลย เพราะระยะนั้นกิเลสคล่องตัวรวดเร็วแหลมคมกว่าธรรม มีสติธรรม ปัญญาธรรม วิริยธรรมเป็นต้นเป็นไหน ๆ

ใครจึงไม่ควรรอดตัวว่าเก่งกล้าสามารถ ขนาดจิตที่อยู่เพียงสมาธิความสงบเท่านั้น แม้จิตสงบก็ยังคงอยู่ในอำนาจเพลงกล่อมของกิเลสให้ติดในสมาธิ ไม่สนใจออกพิจารณาทางด้านปัญญาอันเป็นอุปายถอดถอนมันออกจากใจจนได้ ต่อเมื่อปัญญาเคลื่อนย้ายออกทำงานการรบการต่อสู้กับกิเลสประเภทต่าง ๆ และได้ชัยชนะไปโดยลำดับไม่อับจนอย่างง่ายดายนั่นแล จึงจะเริ่มรู้เพลงกล่อมของกิเลสชนิดต่าง ๆ ได้โดยลำดับ ว่าไพเราะเพราะ

พริ้งอ้อยอิงน่าติดจมอยู่กับมันจริงๆ ดังนั้นสัตว์โลกจึงไม่เบื่อเพลงกล่อมชนิดต่างๆ ของกิเลสกัน แม้จะกล่อมซ้ำซากให้รักให้ชังให้เกลียดให้โกรธให้โลภมาก ให้อายากหิวโหยและเกิดความอิดโรยและทนทุกข์ทรมานมากน้อย ก็ร้อยก็พันก็หมื่นก็แสนก็ล้านและก็ล้านๆ ครั้ง ก็ไม่เคยเบื่อหน่ายอึดพอ และเห็นโทษแห่งเพลงกล่อมของมันบ้างเลย จะมีบ้างราวกับฟ้าแลบก็ตอนได้รับความทุกข์ทรมานมากจนตรอกชอกมุมจนหาทางออกไม่ได้จริงๆ นั่นแล จากนั้นก็ถูกกล่อมให้เคลิ้มหลับไปอีกไม่มีวันตื่นพอเห็นโทษของมันบ้างเลย

ความเพียรขั้นนี้เริ่มเป็นความเพียรรุกความเพียรรบ ความเพียรตีตลบหลายส้นหลายคม เพื่อเช่นฆ่ากิเลสไปโดยลำดับ ไม่อับเฉาเมามัวสุขกับกิเลสว่าเป็นมิตรเป็นสหายและมอบเป็นมอบตายกับมันเหมือนแต่ก่อนที่ธรรมมาวุธมีสติปัญญาเป็นต้น ยังไม่อาจหาญเกรียงไกร ระยะนี้ธรรมมาวุธทุกประเภททุกขนาดเริ่มเกรียงไกร ฉายแสงแพรวพราวออกมาแล้ว สนุกขุดค้นหยิบยกขึ้นห้าห้ากับกิเลสชนิดต่างๆ อย่างไม่อั้นไม่ออมแรง ความมุ่งมันต่อแดนพันทุกชั้นนับวันมีกำลังกล้า ถึงขนาดเร่งความเพียรชนิดกล้าเป็นกล้าตาย ใครดีใครอยู่ใครไม่ดีจึงบรรลัย ไม่มีคำว่าเสียดายป่าช้าการเกิดตาย ซึ่งเป็นชวากหนามที่กิเลสปักเสียบไว้ ใจดวงที่กิเลสเคยเป็นเจ้าของอำนาจครอบครองมานานแสนนาน จะไม่ยอมปล่อยให้มันครอบครองอีกต่อไป ต้องเป็นวิสุทธิธรรมอันประเสริฐเลิศเลอเท่านั้นครอบครองใจที่จะยอมให้กิเลสวัฏจักรก็ครองใจ ธรรมก็ครองใจ แต่ถูกขับไล่ให้พ่ายแพ้แก่กิเลสอยู่รำไปดังที่เป็นมาแล้วนั้น จะไม่ยอมให้มันในใจดวงนี้ได้อีก อย่างไม่ต้องปราบวัฏจักรวัฏจิตให้บรรลัยลงจากใจ ภพนี้และในไม่ช้านี้ ด้วยธรรมาธุอันทันสมัยอย่างไม่สงสัย

พอออกพรรษาแล้วท่านก็ออกเที่ยวธุดงค์ธรรมฐานไปตามอธยาศัย ท่านเล่าว่าท่านไปพักอยู่หมู่บ้านป่าใน จ.เชียงใหม่ ซึ่งมีกุฏิเล็กเพื่อบำเพ็ญภาวนาอยู่หลังหนึ่ง เพราะที่นั่นเคยเป็นที่พักบำเพ็ญของพระธุดงค์ธรรมฐานมาก่อน เห็นว่าสงบดีและห่างจากหมู่บ้านพอประมาณ ท่านจึงเข้าพักบำเพ็ญที่นั่น วันหนึ่งตอนกลางวันฝนตกหนักไม่อาจลงเดินจงกรมได้ ท่านจึงปิดประตูหน้าต่างฝาแฝด(ฝาขัดตะ) นั่งภาวนาอยู่ในกุฏิที่นั่นซึ่งมีพื้นสูงพอประมาณ ขณะที่นั่งพิจารณาธรรมทั้งหลายอยู่ ปรากฏเหมือนมีท่อไฟแทงขึ้นมาที่ก้นท่าน ร้อนแปลบๆ หยุดไปแล้วก็ร้อนขึ้นมาอีก ท่านจึงย่อมาพิจารณาว่าคืออะไร

พอย้อนจิตมากำหนดจดจ่อเพื่อเอาเหตุเอาผลกับท่อไฟที่กำลังเผาที่ก้นท่านอยู่นั้น ก็ทราบว่าเป็นไฟราคะตัณหาแสดงขึ้นมาจากใต้ถุนกุฏิ มิได้แสดงขึ้นมาที่ใจตนเอง ท่านกำหนดพิจารณาทบทวนก็ทราบอยู่อย่างนั้น ว่าเป็นไฟราคะตัณหาแสดงขึ้นมาจากใต้ถุนกุฏิสำหรับในจิตท่านไม่มีไม่ปรากฏว่าจิตเป็นราคะตัณหาแต่อย่างใด ขณะที่ท่านกำลังขลุมนุ่นวุ่นวายอยู่กับการพิจารณาไฟชนิดนั้น ก็ไม่คิดสะดุดใจว่าไฟนี้มาจากอะไรที่ไหน เป็นเพียงรำพึงอยู่ภายในใจว่า ไฟราคะนี้มันติดตามเรามาได้อย่างไร เพราะเราได้มีความกำหนัด

ยินดีกับหญิงชายใด ๆ ใจก็เป็นปกติไม่เกิดระคะ การไปบิณฑบาตในหมู่บ้านก็ไปด้วยความสำรวมระวังมีสติอยู่กับตัว ระวังสังเกตทุกแง่ทุกมุมบรรดาอารมณ์ที่เคยเป็นข้าศึกต่อจิตใจก็ไม่เห็นมีเรื่องระคะตันทนาเป็นอารมณ์แต่อย่างใด พอเรื่องไฟสงบไม่แสดงอีกท่านก็ลืมตาขึ้นจะออกจากการภาวนาหลังจากฝนหยุดแล้ว ก็พอดีมองเห็นด้านหลังผู้หญิงคนหนึ่งกำลังเดินออกไปจากใต้ถุนกุฏิ ทำให้ท่านนำเรื่องไฟที่เผาที่ท่านออกพาดพิงกับหญิงที่เพิ่งออกไปจากกุฏิท่าน หญิงคนนี้ก็คงคิดไม่ดีกับเรา เหตุการณ์จึงได้แสดงขึ้นทำนองนี้ ที่เราเองก็ไม่คาดไม่คิดว่าจะเป็นไปได้

ความจริงผู้หญิงคนนั้นอยู่ในวัยเบญจเพสยังไม่แก่อะไรเลย อาจจะเป็นสาวแก่หรือแม่เฒ่ามากกว่าหญิงที่มีสามี แกมาเที่ยวเก็บผักหักพินหาอยู่หากินก็ไม่อาจทราบได้ ในมือถือตะกร้าใบหนึ่ง ขณะที่แกมาถึงที่นั่นเกิดฝนตกหนักพอดี แกเลยรีบเข้ามาหลบฝนที่ใต้ถุนกุฏิหลวงปู่ จนฝนหยุดแล้วแกถึงได้ออกไปจากที่นั่น เวลาท่านมองออกไปตามช่องทางต่างซึ่งเป็นผ้าขัดตะต่าง ๆ จึงมองเห็นหญิงนั้นได้อย่างชัดเจน

ที่ท่านเล่าเรื่องนี้ให้พระเถรฟังตามโอกาสที่ควรนั้น ท่านมิได้เล่าด้วยการตำหนิติฉินนินทาหญิงนั้นแต่อย่างใด เป็นเพียงท่านยกหญิงนั้นขึ้นเป็นต้นเหตุ ให้ได้ทราบเรื่องกระแสภายในภายนอกของจิต ว่าเป็นสิ่งละเอียดมากเกินกว่าธรรมจากรู้จะเห็นได้ นอกจากการพิจารณาทางภาคปฏิบัติจิตตภาวนา จึงสามารถทราบได้เป็นขั้น ๆ ตอน ๆ ไป ท่านว่าตอนนั้นจิตท่านละเอียดมากพอสมควร สติปัญญาที่ดีและรวดเร็วต่อเหตุการณ์เหล่านี้ ไม่ชักช้าเหมือนขั้นเริ่มต้นฝึกหัด เช่น ขณะระคะภายในจิตตัวเองกระเพื่อมแยบเท่านั้น สติก็ทัน แม้ปัญญาจะยังไม่สามารถตัดให้ขาดได้ในระยะนั้น แต่ต่อมาก็พ้อมมือของสติปัญญาที่ฝึกซ้อมตัวอยู่ตลอดเวลาไปไม่ได้ ต้องขาดสะบั้นไปจากใจอย่างประจักษ์

ท่านเล่าว่าตอนนั้นความเพียรท่านรู้สึกว่ามีแรงแกร่งมาก แม้เวลาทำวัตรเช้าและเย็นท่านก็ทำเพียงย่อ ๆ จิตใจรีบด่วนต่อความเพียรด้วยสติปัญญาอย่างมาก ส่วนการสวดมนต์สูตรต่างๆ ดังที่เคยสวดมาแต่เก่าก่อนท่านต้องงดทั้งสิ้น แรงทางด้านสติปัญญาอย่างเดียว เพื่อให้หลุดพ้นอย่างรวดเร็วทันกาลเวลา กลัวจะตายไปเสียก่อนยังไม่ถึงจุดที่หมายอันพึงใจได้แก่พระอรหัตธรรม

พรรษาต่อมานี้ ไข้ก็หนัก ความเพียรก็เอาการ ไม่มีใครย่อหย่อนอ่อนข้อต่อใคร การไข้ก็ไข้ได้ตลอดพรรษา การพิจารณาทุกขเวทนากับกายอันเป็นเรือนรังของทุกข์ ก็ไม่ลดละทอดย ไข้หนัก ทุกข์มากเท่าไรยิ่งราวกับไสเชื้อเพลิงป้อนสติปัญญาให้แสดงลดคลายอย่างเต็มฝีมือ ใจถือเอาทุกขเวทนาที่เกิดจากไข้ และกายที่เกี่ยวข้องกันกับทุกข์เป็นเวที่ต่อสู้กับกิเลสชนิดไม่มีการให้น้ำในบางกาล ถ้าสติปัญญาจะมัวให้น้ำอยู่ ไข้ก็เอาตายและแพ้ราบคาบหล้า ต้องต่อสู้กันแบบสด ๆ ร้อน ๆ ไข้และทุกข์ไม่ผ่อนคลาย ความเพียรจะผ่อนคลายไม่ได้

ไม่ทันกัน ปราบกันไม่อยู่ ต้องเอาให้อยู่ในเงื้อมมือของความเพียร ขณะนั้นจะหลีกเลี่ยงไปไหนไม่ได้ ต้องสู้จนเห็นเหตุเห็นผลทำเดี๋ยวจึงจะมีชัย และภาคภูมิใจในความสามารถของตัวเอง

ในพรรษานี้นับว่าหนักและหักโหมเอาการทั้งทางกายและทางจิต เพราะเป็นไข้มาลาเรียตลอดพรรษา ทุกข์ทางร่างกายจึงมาก ทางใจความเพียรก็หม่นตัวเป็นเกลียวไปตามไข้และทุกขเวทนา พอออกพรรษาไข้ก็ค่อยๆ หายไป องค์กรท่านเองก็ออกเที่ยววิเวกเปลี่ยนสถานที่ไปตามอธยาศัย ไม่เฝ้าเฝ้ากับสิ่งใดนอกจากความเพียรอย่างเดียว ในระยะนั้นเป็นฤดูเก็บเกี่ยวข้าว

เย็นวันหนึ่งเมื่อปิดกวาดเสร็จ ท่านออกจากที่พักไปสร่งน้ำ ได้เห็นข้าวในไร่ชาวเขากำลังสุกเหลืองอร่าม ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาในขณะนั้นว่า ข้าวมันงอกขึ้นมาเพราะมีอะไรเป็นเชื้อพาให้เกิด ใจที่พาให้เกิดตายอยู่ไม่หยุดก็น่าจะมีอะไรเป็นเชื้ออยู่ภายในเช่นเดียวกับเมล็ดข้าว เชื้อนั้นถ้าไม่ถูกทำลายเสียที่ใจให้สิ้นไป จะต้องพาให้เกิดตายอยู่ไม่หยุด ก็อะไรเป็นเชื้อของใจเล่า ถ้าไม่ใช่กิเลสอวิชชาตัดหน้าอุปาทาน คิดทบทวนไปมาโดยถืออวิชชาเป็นเป้าหมายแห่งการวิพากษ์วิจารณ์ พิจารณาย้อนหน้าถอยหลัง อนุโลมปฏิโลม ด้วยความสนใจอยากรู้ตัวจริงแห่งอวิชชา นับแต่หัวข้อจันดิกไม่ลดละการพิจารณาระหว่างอวิชชากับใจ จวนสว่างจึงตัดสินกันลงได้ด้วยปัญญา อวิชชาขาดกระเด็นออกจากใจไม่มีอะไรเหลือ

การพิจารณาข้าวก็มายุติกันที่ข้าวสุกหมดการงอกอีกต่อไป การพิจารณาจิตก็มายุติกันที่อวิชชาดับ กลายเป็นจิตสุกขึ้นมาเช่นเดียวกับข้าวสุก จิตหมดการก่อกำเนิดเกิดในภพต่างๆ อย่างประจักษ์ใจ สิ่งที่เหลือให้ชมอย่างสมใจ คือความบริสุทธิ์แห่งจิตล้วนๆ ในกระท่อมกลางเขา มีชาวป่าเป็นผู้อุปฐากดูแล ขณะที่จิตผ่านดงหนาป่ากิเลสวัฏฏ์ไปได้แล้วเกิดความอัศจรรย์อยู่คนเดียวตอนสว่าง พระอาทิตย์ก็เริ่มสว่างบนฟ้า ใจก็เริ่มสว่างจากอวิชชาขึ้นสู่ธรรมอัศจรรย์ ถึงวิมุตติหลุดพ้นในเวลาเดียวกันกับพระอาทิตย์อุทัย ช่างเป็นฤกษ์งามยามวิเศษเอาเสียจริง ๆ

พอฤกษ์งามยามมหาดุดมมงคลผ่านไปแล้ว ก็ได้เวลาออกบิณฑบาต ท่านเริ่มออกจากที่หมวมงคล มองดูกระท่อมเล็กที่ให้ความสุขความอัศจรรย์ และมองดูทิศทางต่างๆ ขณะนั้นปรากฏอะไรๆ ก็กลายเป็นมหาดุดมมงคลไปกับใจดวงอัศจรรย์โดยสิ้นเชิง ทั้งที่สิ่งทั้งหลายก็เป็นอยู่โดยธรรมดาของตนๆ นั้นแล ขณะไปบิณฑบาตใจก็อัมมธรรม มองเห็นชาวป่าชาวเขาที่เคยอุปฐากดูแลท่านมา ราวกับเป็นชาวฟ้ามาจากบนสวรรค์กันทั้งสิ้น จิตระลึกถึงบุญถึงคุณที่เขาเคยมีแก่ตนอย่างเหลือล้นพื้นที่จะพรรณนาคุณให้จับสิ้นลงได้ เกิดความเมตตาสงสารชาวป่าแดนสวรรค์เป็นประมาณ อดที่จะแผ่เมตตาจิตอุทิศส่วนกุศลแก่เขามีได้ตลอดสายทางที่ผ่านมาจนถึงบริเวณที่พักอันแสนสำราญ ขณะจัดอาหารทิพย์ของชาวเขาลง

ในบาตรใจก็อิมธรรม ไม่คิดสัมผัสกับอาหารที่เคยดำรงและให้ความผาสุกแก่อัตภาพมาแต่
 อย่างไม่ แต่ก็นับไปตามธรรมเนียมที่ธาตุกับอาหารเคยอาศัยกันมา ท่านแล้วว่า นับแต่วัน
 เกิดมาก็เพิ่มมาเห็นชีวิตธาตุชั้นกับจิตใจปรองดองสดชื่นต่อกัน เหลือจะพรรณนาให้
 ถูกต้องกับความจริงได้ในเข้าวันนั้นเอง เป็นความอัศจรรย์และพิเศษผิดคาดพิศมัย และ
 กลายเป็นประวัติสำคัญของชีวิตอย่างประทับใจตลอดมา

นับแต่ขณะโลกธาตุไหวฟ้าดินถล่ม วัฏจักรภายในจิตจมหายไปแล้ว ธาตุชั้นและ
 จิตใจทุกส่วน ต่างอันต่างเป็นอิสระไปตามธรรมชาติของตน ไม่ถูกจับจองกดถ่วงจากฝ่ายใด
 อินทรีย์ห้า อายตนะหก ทำงานตามหน้าที่ของตนจนกว่าธาตุชั้นจะหาไม่ โดยไม่มีการ
 ทะเลาะวิวาทกระทบกระทั่งอันดั่งที่เคยเป็นมา (การทะเลาะท้าวหมายถึงความไม่ลงรอย
 ระหว่างสิ่งภายในกับภายนอกสัมผัสกัน ทำให้เกิดความยินดียินร้ายกลายเป็นความสุขทุกข์
 ขึ้นมา และเกี่ยวโยงกันไปเหมือนลูกโซ่ไม่มีเวลาจบสิ้นลงได้) คดีต่างๆ ภายในจิตที่มีมาก
 และวุ่นวายยิ่งกว่าคดีใด ๆ ในโลก ได้ยุติลงอย่างราบคาบ

นับแต่ขณะกาลสติยุดิธรรมได้สร้างขึ้นภายในใจโดยสมบูรณ์แล้ว เรื่องก่อกวน
 ลวนลามต่างๆ ไม่มีประมาณ ซึ่งเคยยึดจิตเป็นสนามเต็นรำและทะเลาะวิวาทบาดหมางไม่มี
 เวลาสงบลงได้ เพราะอวิชชาตัณหาเป็นหัวหน้าบังการบัญชางานให้โกลาหลวุ่นวายร้อยแปด
 พันประการนั้น ได้สงบลงอย่างราบรื่นชื่นใจ กลายเป็นโลกร้างว่างเปล่าภายในจิต ที่ผลิต
 วิชารธรรมอันบวรขึ้นสวยเมืองจิตรราชแทนอธรรม กิจนอกการภายในได้เป็นไปโดยธรรม
 ความสม่ำเสมอ ไม่มีอริข่าศึกศัตรูมาก่อนวุ่นวาย ตาเห็น หูได้ยิน จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส
 กายสัมผัสเย็นร้อนอ่อนแข็ง ใจรับทราบอารมณ์ต่างๆ เป็นไปโดยธรรมชาติ ไม่อาจเอื้อมป็น
 เกลียวยุแหย่แปรรูปคดีให้ผิดเป็นถูก ผูกเป็นแก้ แยะเป็นดี ผีเป็นคน พระเป็นเปรต เปรต
 กลับเป็นคนดี ดั่งที่เจ้าอธรรมมีอำนาจบัญชางานมาแต่เก่าก่อน นั่งอยู่สบาย แม้เป็นหรือ
 ตายก็มีความสุข นี่คือนานผู้รทุกข์นिरภัยแท้ ปราศจากเครื่องร้อยรัดโดยประการทั้งปวง
 ซึ่งเป็นคำท่านอุทานในใจท่านเวลานั้น

หลวงปู่ชาวก็น่าเป็นอีกองค์หนึ่งที่เป็นลูกศิษย์ท่านอาจารย์มั่น ซึ่งเปลื้องทุกข์สิ้นภัย
 ออกจากใจได้ ที่จังหวัดเชียงใหม่ ท่านแล้วว่าสถานที่บำเพ็ญจนถึงความสิ้นทุกข์ภายในก็ดี
 กระท่อมกุฎีเล็กๆ พอหมกตัวทำความเพียรและพักผ่อนกายก็ดี สถานที่เดินจงกรมก็ดี
 สถานที่นั่งสมาธิภาวนาในเวลากลางวันและกลางคืนก็ดี หมู่บ้านเป็นที่โคจรบิณฑบาตพอยัง
 อัตภาพให้เป็นไปในระแวกนั้นก็ดี รู้สึกเป็นที่ซาบซึ่งประทับใจผิดที่ทั้งหลายอย่างบอกไม่ถูก
 และฝังใจตลอดมาจนทุกวันนี้มิได้จัดจางวางเลือนไปเลย นับแต่ขณะที่วัฏจักรได้ถูกคว่ำลง
 จากใจเพราะความเพียรสังหารแล้ว สถานที่นั้นได้กลายเป็นที่บรมสุขในอิริยาบถทั้งหลาย

ตลอดมา เราได้เข้าเฝ้าพระศาสดาในสถานที่ตรัสรู้และที่ทรงบำเพ็ญเพียรในที่ต่าง ๆ โดยตลอดทั่วถึงฉะนั้น

หายสงสัยในพระพุทธเจ้า แม้ทรงปรินิพพานไปนานตามกาลของสมมุติ ประหนึ่งประทับอยู่บนดวงใจเราทุกขณะ มิได้ทรงจากไปตามกาลแห่งปรินิพพานเลย หายสงสัยในพระธรรมว่า มาก น้อย ลึก ตื้น หยาบ ละเอียด ที่ประทานไว้แก่มวลสัตว์ ปากฎว่าพระธรรมเหล่านั้นสถิตอยู่ในใจดวงเดียว และใจดวงเดียวบรรจุธรรมไว้อย่างพร้อมมูลไม่มีอะไรบกพร่อง หายสงสัยในพระสงฆ์สาวกองค์สุปฏิปันโน ผู้บริสุทธิ์ทั้งสามรัตนันนี้ ได้เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในใจ มีความเป็นอยู่ด้วยพุทธะ ธรรมะ และสังฆะ องค์บริสุทธิ์รวมกันเป็นธรรมแห่งเดียว มีความสบายหายห่วง

นับแต่บัดนั้นเป็นต้นมาไม่มีเครื่องกีดขวางใจ อยู่ในอิริยาบถใดก็เป็นตัวของตัวไปตามอิริยาบถนั้น ๆ ไม่มีสิ่งกีดขวางหรือแอบแทรกขอแบ่งกินแบ่งใช้เหมือนแต่ก่อนที่อยู่กับนักขาทนโดยไม่รู้สึกตัว เดี่ยวขอนั้น เดี่ยวขอนี้อยู่ทุกอิริยาบถ คำว่าขอนั้นขอนี้ นั้น ท่านหมายถึงกิเลสตัวบกพร่องขาดแคลนไม่มีเวลาอ้อมพอประจํานิสัยของมัน เมื่อมีอำนาจตั้งบ้านเรือนบนหัวใจคนและสัตว์แล้ว จึงต้องทำการบังคับหรือขอยุ่ไม่ถอย ซึ่งเป็นงานประจํานิสัยของมัน โดยขอให้คิดอย่างนั้น ขอให้พูดอย่างนี้ ขอให้ทำอย่างโน้นตามอำนาจของมันอยู่ไม่หยุด ถ้าไม่มีธรรมไว้ปิดกั้นความรั่วไหลจากการบังคับและการขอเอาอย่างต่อต้านของเหล่ากิเลส จึงมักแบ่งหรือเสียให้มันเอาไปกินจนหมดตัว ไม่มีความติดตัวพอเป็นเครื่องสืบทอดต่อชาติเป็นคนดีมีศีลธรรมต่อไปได้

เกิดภพใดชาติใดก็ล้วนแต่เกิดผิดที่ผิดฐาน ไม่มีความสำราญบานใจได้บ้างพอควรแก่ภพกำเนิดที่อุตสาหกรรมเกิดกับเขาทั้งชาติ ที่ท่านเรียกว่าขาดทุนสูญทั้งดอคนั้น ก็คือผู้ประมาทนอนใจ แบ่งให้แต่กิเลสเป็นเจ้าบ้านครองจิตใจ ไม่มีการป้องกันฝ่าฝืนมันบ้างเลย มันจึงบังคับเอาแบ่งเอาจนไม่มีอะไรเหลือติดตัวดังกล่าวแล้ว ท่านผู้หมดหนี้สิ้นความพะรุงพะรังทางใจแล้ว จึงอยู่เป็นสุขทุก ๆ อิริยาบถในชั้นที่กำลังครองตัวอยู่ เมื่อถึงเวลาแล้วก็ปล่อยวางภาระในชั้นนี้ เหลือแต่ความบริสุทธิ์พุทธโธเป็นสมบัติทั้งดวงนั้นแล คือความสิ้นทุกข์โดยสิ้นเชิงตลอดกาล ซึ่งเป็นความสิ้นอย่างอัศจรรย์ และเป็นกาลอันมีคุณค่ามหาศาล ไม่มีสิ่งใดเสมอเหมือนในไตรภพ ผิดกับความเป็นของสมมุติทั้งหลายที่ต่างปรารถนาความเกิดเป็นส่วนมากและออกหน้าออกตา มิได้สนใจในทุกข์ที่จะติดตามมาพร้อมกับความเกิดนั้น ๆ บ้างเลย

ความจริงการเกิดกับความทุกข์นั้นแยกกันไม่ออก แม้ไม่มากก็จำต้องมีจนได้ นักปราชญ์ท่านจึงกลัวความเกิดมากกว่าความตาย ผิดกับพวกเราที่กลัวความตายซึ่งเป็นผลมากกว่ากลัวความเกิดที่เป็นต้นเหตุ อันเป็นความกลัวที่ฝืนคติธรรมดาอยู่มาก ทั้งนี้เพราะ

ไม่สนใจติดตามร่องรอยแห่งความจริง จึงฝันและเป็นทุกข์กันอยู่ตลอดมา ถ้าปราชญ์ท่านมีกิเลสประเภทพาคนให้หัวเราะเยาะกันแล้ว ท่านคงอดไม่ได้ อาจปล่อยออกมาอย่างเต็มที่ สมใจท่านที่ได้เห็นคนแทบทั่วโลก ตั้งหน้าตั้งตาฝันความจริงกันอย่างไม่มองหน้ามองหลัง เพื่อหาหลักฐานความจริงกันบ้างเลย แต่ท่านเป็นปราชญ์สมชื่อสมนาม จึงมิได้ทำแบบโลก ๆ ที่ทำกัน นอกจากท่านเมตตาตาสงสารและช่วยอนุเคราะห์สั่งสอน ส่วนที่สุตวิสัยก็ปล่อยไปด้วยความหมดหวังจะช่วยได้

หลวงปู่ขาวเป็นผู้ผ่านพ้นภัยพิบัติสารพัดที่เคยมีในสงสาร บัดนี้ท่านถึง สอุปาทิเสสนิพพาน ในสถานที่มีนามว่า “โรงขอด” แห่งอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ในราวพรรษาที่ ๑๖ หรือ ๑๗ ผู้เขียนจำไม่ถนัด จำได้แต่เป็นฤดูเริ่มเก็บเกี่ยวตอนออกพรรษาแล้วใหม่ ๆ ท่านเล่าให้ฟังอย่างถึงใจในเวลาสนทนาธรรมกัน ซึ่งเริ่มแต่ ๒ ทุ่ม ถึง ๖ ทุ่มเศษ ไม่มีใครมาเกี่ยวข้องรบกวนให้เสียเวลาในขณะนั้น การสนทนาธรรมจึงเป็นไปด้วยความราบรื่นทั้งสองฝ่าย จนถึงจุดสุดท้ายแห่งธรรมซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการปฏิบัติ โดยเริ่มสนทนาแต่ต้นจากแม่ ก. ไก่ ก. กา สระอะ สระอา คือ การฝึกหัดขั้นเริ่มแรกที่คละเคล้าไปด้วยทั้งความล้มลุกคลุกคลาน ทั้งความล้มเหลว ทั้งความดีความเลวสลับปนกันไป ทั้งความดีใจเสียใจอันเป็นผลมาจากความเป็นลุ่ม ๆ ดอน ๆ ของการปฏิบัติที่เพิ่งฝึกหัดในเบื้องต้น จนถึงสุดท้ายปลายแดนแห่งจิตแห่งธรรมของแต่ละฝ่าย

ผลแห่งการสนทนาจากท่านเป็นที่พอใจอย่างยิ่ง เมื่อได้โอกาสจึงได้อารานานำลงในปฏิปทาของพระอริยสงฆ์ธรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่น เพื่อท่านผู้อ่านที่สนใจใคร่ธรรมจะได้นำมาพิจารณาไตร่ตรองและคัดเลือกเอาเท่าที่ควรแก่จริตนิสัยของตน ๆ ผลอันพึงหวังจากการเลือกเฟ้น คงเป็นความราบรื่นดีงามตามความพยายามของแต่ละท่าน เพราะหลวงปู่ขาวท่านเป็นพระที่พร้อมจะยังประโยชน์ให้เกิดแก่โลกผู้เข้าไปเกี่ยวข้องอยู่เสมอ ไม่มีความบกพร่องทั้งมารยาทการแสดงออกทางอาการ ทั้งความรู้ทางภายในที่ฝังเพชรน้ำหนึ่งไว้อย่างลึกลับยากจะค้นพบได้อย่างง่ายดาย ถ้าไม่รอดตายก็ไม่อาจรู้ได้ เฉพาะองค์ท่านผู้เขียนลอบขโมยถวายนามท่านว่า “เพชรน้ำหนึ่ง” ในวงกรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่นมาเกือบ ๓๐ ปีแล้ว โดยไม่กระดากอายคนจะหาว่าบ้าเลย เพราะเกิดจากศรัทธาของตัวเอง

พ.ศ.๒๔๘๘-๒๔๘๙ พรรษานี้ท่านจำที่แม่หนองหาน อ. สันทราย จ.เชียงใหม่ ในพรรษาท่านเมตตาเทศนาอบรมสั่งสอนศรัทธาพอสมควร เพราะจิตท่านพันดวงหนาทิบ ออกสู่แดนเวียงกว้างขวางหาประมาณไม่ได้ จิตเป็นอวกาศจิต ธรรมเป็นอวกาศธรรมกลมกลืนเป็นอันเดียวกันโดยสมบูรณ์แล้ว ไม่มีอะไรมาก็ดขวางลงใจเหมือนแต่ก่อน อิริยาบถทั้งสี่เพื่อธาตุเพื่อขันธ์ เพื่อวิหารธรรมในทิฏฐธรรมของจิต เป็นความอยู่สบาย

พอออกพรรษาแล้ว ทำให้ท่านระลึกถึงความหลังก่อนที่จะออกแสวงธรรมเพื่อมรรคผลนิพพานด้วยรุดงคกรรมฐานอยู่เสมอ ความหลังปรากฏขึ้นเตือนใจอยู่บ่อยๆ ความเป็นปณิธานที่ตั้งไว้ตอนบวชที่แรกว่า จะออกแสวงธรรมเพื่อมรรคผลนิพพานถ่ายเดียว เมื่อถูกประชาชน ครูอาจารย์ทั้งหลายคัดค้านต้านทาน จึงได้ประกาศความจริงใจออกมาให้ทราบ ว่า เมื่อออกไปแล้วถ้ากระผมและอาตมาไม่รู้เห็นธรรม คือมรรคผลนิพพานเต็มดวงใจแล้ว จะไม่ยอมกลับมาให้ท่านทั้งหลายชี้หน้าตราความล้มเหลวใส่หน้าผากอย่างเด็ดขาด การกลับมาจึงมีธรรมดังกล่าวนี้เป็นเครื่องประกันตัว เต็มอยู่ภายในใจโดยถ่ายเดียว ขอให้ท่านทั้งหลายได้ทราบไว้แต่บัดนี้ นานไปจะหลงลืมไปเสีย เวลาเห็นหน้ากลับมา

เมื่อคิดตกลงใจเรียบร้อยแล้วจึงได้รำลึกรัตถาทั้งหลาย ซึ่งต่างมีความอาลัยเสียสละ ไม่อยากให้ท่านจากไป แต่ความจำเป็นจำใจบังคับตามกฎอนิจจัง ที่ต้องมีการพลัดพรากจากกันทั้งเป็นทั้งตาย จึงจำยอมไปตามกฎแห่งคติธรรมดา ท่านจึงมาชวนหลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ เป็นเพื่อนเดินทางกลับอีสานด้วยกัน เพื่อเยี่ยมถิ่นฐานบ้านเดิมและวงศาคณาญาติ ที่ได้จากกันไปเป็นเวลา ๒๐ กว่าปี นับว่าเป็นเวลานานพอประมาณ หากชีวิตไม่ทนทานทั้งเขาทั้งเราก็คงอาจตายไปเสียก่อนไม่ได้พบเห็นกันอีก และเป็นโอกาสอันเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะได้ไปกราบเยี่ยมท่านหลวงปู่มั่น ภูริทัตตเถระในเวลาเดียวกัน ซึ่งระยะนั้นท่านกำลังพักจำพรรษาอยู่บ้านหนองผือ นาใน อ.พรรณานิคม จ. สกลนคร ซึ่งมีพระรุดงคกรรมฐานจำพรรษาและห้อมล้อมอยู่แถวบริเวณใกล้เคียงกับที่ท่านพักจำพรรษาอยู่เป็นจำนวนมาก

แต่หลวงปู่แหวนท่านบอกว่าท่านยังไม่กลับ ถ้ายังไม่บรรลุหรือหัดตามความมุ่งหวังอย่างเต็มหัวใจเสียเมื่อไร ต้องอยู่บำเพ็ญให้ถึงอรหัตตก่อน ถึงจะไปไหนมาไหนจากเชียงใหม่ ถ้าอยากไป ถ้าไม่อยากไปก็จะอยู่เชียงใหม่ต่อไปจนตาย ท่านเองถ้าได้บรรลุหรือหัดแล้ว จะนำธรรมไปแจกพระแจกชาวบ้านผมก็ขอโมทนา แต่อย่านำกิเลสหรือธรรมเมฆไปแจกเขานะ เพราะกิเลสและธรรมเมฆมีเคลื่อนแผ่นดินถิ่นที่สัตว์โลกอยู่อาศัย ไม่เคยมีวันบกพร่องขาดแคลน มีธรรมเท่านั้นบกพร่องขาดแคลนในหัวใจสัตว์โลกทุกวันนี้ โลกจึงเดือดร้อนวุ่นวายหาความสงบสุขเย็นกายเย็นใจไม่ได้ ไปที่ไหนมีแต่คนบ่นว่าทุกข์ว่าลำบากยากเย็นซึ่งใจให้ฟัง แม้ในบ้านในเมืองที่นิยมกันว่าเจริญ ก็ไม่พ้นที่จะได้ยินคำบ่นทุกข์บ่นยากกัน เวลาท่านไปทางภาคอีสานจึงนิมนต์นำธรรมสมบุรณ์ ธรรมไม่บกพร่องขาดแคลน ธรรมสงบเย็นปากเย็นใจ ไม่บ่น ไม่เดือดร้อนนอนครางไปแจกเขาบ้าง เขาจะได้โมทนาในการไปเยี่ยมเยียนญาติของท่าน

ผมเวลานี้กำลังต่อสู้กับธรรมเมฆ ยังไม่สร้าง ยังไม่หายเมฆ นั่งอยู่ที่เมฆ ยืนอยู่ที่เมฆ เดินอยู่ที่เมฆ นอนอยู่ที่เมฆ นั่งสมาธิ เดินจงกรมภาวนาอยู่ที่เมฆ กิเลสตัวพาให้ประมาทเมฆมันยังไม่ยอมลงจากบนบ่า บนหลัง บนคอ บนหัวใจ เคลื่อนไหวไปมาในที่ได้มีแต่ธรรม

เมมาเหล่านี้่อกทำงานเพ่นพ่านเต็มกาย เต็มวาจา เต็มหัวใจ เมื่อไรจะหายเมายังไม่รู้ได้ ท่านไปภาคอีสานนิมนต์นำ มพนิมมทโน ธรรมยังความเมมาให้สร้าง วัฏฏปุจเจโท ธรรม ตัตถวัจจิต ตณฺหุขโย ธรรมสิ้นตัณหา วิราโค ธรรมสิ้นราคะความกำหนัดยินดี นิโรโธ ธรรมดับกิเลสทั้งปวง นิพพานั ความดับสนิทแห่งกิเลสสมมุติทั้งหมด ไปแจกชาววัดและ ชาวบ้าน เขาจะได้ดีใจโมทนาสาธุการ สมกับท่านจากเขาไปนาน

นี่ท่านหลวงปู่แหวนสั่งหลวงปู่ขาว เวลาท่านหลวงปู่ขาวจะกลับไปทางภาคอีสาน สำหรับองค์หลวงปู่แหวนเองท่านไม่ไป ท่านจะอยู่บำเพ็ญให้ได้อรหัตเสียก่อน อยากไปไหน ท่านจึงจะไปหลังจากสมหวังตั้งใจหมายแล้ว ท่านจึงนิมนต์หลวงปู่ชอบ หลวงปู่บุตรไปด้วย ทั้งสามองค์เดินทางจากเชียงใหม่มุ่งหน้าไปภาคอีสาน และเดินทางไปกราบนมัสการหลวง มั่นที่วัดบ้านหนองฝื่อ นาใน โดยพักค้างคืนหนึ่งคืนระหว่างทาง บำเพ็ญจิตบำเพ็ญธรรม เพื่อบูชาพระคุณหลวงปู่มั่นท่าน ขณะทำความเพียรก็รำพึงในใจว่า ป่านนี้หลวงปู่มั่น คงนั่ง ภาวนามองดูดับไตไส้พุงของเราทะลุรุปรุ่งไปหมดแล้วก่อนที่จะเราจะไปถึงท่าน เครื่อง ในตัวในตัวเราคงไม่มีอะไรเหลือ ท่านหลวงปู่มั่นคงขี้ขำด้วยญาณท่านหมดแล้ว

เป็นที่น่าอัศจรรย์ที่เป็นความจริงตามที่คิดไว้ พอไปถึงท่านก็เทศนากันใหญ่เลยว่ กลัวแต่คนอื่นจะเห็นดับไตไส้พุงของตัว แต่ตัวเองไม่สนใจดับไตไส้พุงและจิตใจของตัวว่า มันมีอะไรอยู่ข้างในนั้น มัวเพลินดูเพลินฝันเพลิดคิดแต่ภายนอก ไม่สนใจจิตเข้าภายใน ภายใตจิตของตัวบ้าง จะหาความฉลาดรอบรู้มาจากไหนนักปฏิบัติเรา ผู้ปฏิบัติเพื่อรู้หลัก ความจริงต้องดูตัวดูใจอันเป็นมหาเหตุก่อเรื่องต่างๆ มากกว่าดูสิ่งภายนอกหรือสิ่งอื่นใด และแสดงวิธีรักษาปฏิบัติตัว ปฏิบัติใจ ด้วยความระมัดระวังในอิริยาบถต่างๆ ด้วยความมี สติและปัญญา ระลึกรู้ไตร่ตรองในเหตุการณ์ที่มาเกี่ยวข้องกับตน ด้วยความไม่ประมาทและ ชินชากับสิ่งใดในแดนสมมุติ ซึ่งล้วนเป็นแดนแห่งทุกข์และความเกิด-ตายของสัตว์โลกทั้ง มวล

เมื่อพักผ่อน ฟังธรรมเครื่องรื่นเรียงจากหลวงปู่มั่นพอสมควร จึงเข้ากราบลาหลวงปู่ มั่น ออกเที่ยววิเวกกรรมฐานแถวบริเวณใกล้เคียงหลวงปู่มั่นพักอยู่ เช่น บ้านโคกมะนาว บ้านกุดบาก อ.กุดบาก จ.สกลนคร บำเพ็ญเพียรอยู่แถวๆ นั้นเป็นเวลาหลายเดือน จึงเริ่ม พาพระเณรออกเดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านเดิม

เมื่อท่านกลับไปถึงปีตุภูมิ คือสถานที่เกิดที่อยู่เดิมของท่าน ประชาชนญาติพี่น้องพอ ทราบว่าท่านกลับมาเยี่ยม ต่างก็พากันดีใจราวกับจะเหาะจะบินไปตามๆ กัน และพร้อมกัน อารธนาให้ท่านโปรดเมตตาจำพรรษาที่นั่น ท่านก็รับนิมนต์และสร้างที่พักขึ้นจำพรรษาที่ บ้านบ่อชะเนง ซึ่งเป็นบ้านของท่านเองหนึ่งพรรษา พอออกพรรษาแล้วก็ลาญาติโยมกลับมา จังหวัดสกลนครตามเดิม และท่องเที่ยวไปตามอำเภอต่างๆ ที่มีป่าเขาเหมาะกับการบำเพ็ญ

สมณธรรม เช่น เทียบตามชายเขาภูพาน ภูเหล็ก อ.สว่างแดนดินเป็นต้น จำพรรษาที่บ้านหนองหลวงบ้าง ที่ถ้ำเปิดบ้าง ที่บ้านหวายสะนอยบ้าง ที่บ้านชุมพลบ้าง ในเขตอำเภอสว่างแดนดิน จ.สกลนคร ตามอัยยาศัย มีพระเณรติดตามพอประมาณ เพราะท่านห้ามไม่ให้ติดตามไปมาก ไม่สะดวกแก่การพักบำเพ็ญและการโคจรบิณฑบาต เนื่องจากท่านชอบไปพักตามหมู่บ้านเล็กๆ ราว ๕-๖-๗ หลังคาเรือนเท่านั้นเพราะสะดวกแก่สมณธรรม ไม่วุ่นวายด้วยฝูงชนพระเณรเข้าๆ ออกๆ ดั่งหมู่บ้านและวัดใหญ่ๆ ที่เคยผ่านมา

หลวงปู่ขาวท่านชอบรักษาไข้ด้วยธรรมโอสถตลอดมา ครั้งหนึ่งท่านพักอยู่ภูเขาแถบจังหวัดสกลนครซึ่งเป็นที่ชุกชุมด้วยไข้มาลาเรีย หลังจากฉันเสร็จวันนั้นก็เริ่มไข้จับสั่นขึ้นในทันทีทันใด ผ้าห่มก็ผืนก็มีแต่หนักตัวเปล่าๆ หาความอบอุ่นไม่มีเลย ท่านจึงสั่งให้งดการบำบัดหนาวทางภายนอก จะบำบัดทางภายในด้วยธรรมดังที่เคยได้ผลมาแล้ว และสั่งให้พระหลีกจากท่านไปให้หมด ให้รอจนกว่ามองเห็นบานประตูกระต๊อบกุฎีเล็กๆ เปิดเมื่อไรค่อยมาหาท่าน เมื่อพระไปกันหมดแล้ว ท่านก็เริ่มภาวนาพิจารณาทุกขเวทนาดังที่เคยพิจารณามา ทราบว่าเริ่มแต่แก่นาฬิกาคือสามโมงเช้า จนถึงบ่ายสามโมงจึงลงกันได้ ไข้ก็สร้างและหายไปแต่บัดนั้น จิตก็รวมลงถึงฐานและพักอยู่ราวสองชั่วโมงเศษ จนร่วมหกโมงเย็นจึงออกจากที่สมาธิภาวนา ด้วยความเบากายเบาใจไม่มีอะไรมารบกวนอีกเลย ไข้ก็หายขาด จิตก็ปราดเปรื่องลือเลื่องในองค์ท่าน และอยู่ด้วยวิหการธรรมเรื่อยมาจนปัจจุบัน

ท่านเป็นพระที่อาจหาญเฉียบขาดทางความเพียรมาก ยากจะหาผู้เสมอได้องค์หนึ่ง แม้อายุจะก้าวเข้าวัยชราภาพแล้ว แต่การทำความเพียรยังเก่งกล้าสามารถเสมอมามิได้ลดละ เดินจงกรมแต่ละครั้งตั้งท่าหกชั่วโมงจึงหยุดพัก แม้แต่พระหนุ่มๆ ยังสู้ท่านไม่ได้ นี่แลความเพียรของปราชญ์ท่านต่างกับพวกเราอยู่มาก ซึ่งคอยแต่จะคว้าหาหมอนเอาทำเดียว ประหนึ่งหมอนเป็นสิ่งประเสริฐเลิศกว่ามรรคผลนิพพานเป็นไหนๆ คิดดูแล้วน่าอัปอายตัวเองที่เก่งในทางไม่เป็นสาระ

การจำพรรษาบางปีท่านจำที่ภูเขาคู่เดียว โดยอาศัยชาวไร่เพียงสองสามครอบครัวเป็นที่โคจรบิณฑบาต ท่านว่าเป็นความผาสุกเย็นใจอย่างยิ่งในชีวิตของนักบวชเพื่อปฏิบัติธรรม วันคืนหนึ่งๆ เต็มไปด้วยความเพียร ไม่มีภารกิจการใดๆ เป็นเครื่องกังวล เวลาเป็นของตัว ความเพียรเป็นของตัวทุกๆ อิริยาบถ จิตใจกับธรรมเป็นของตัวในอิริยาบถทั้งปวง ไม่มีอะไรมาแบ่งสันปันส่วนพอให้เบาบางลงไปจากปกติเดิม วันคืนเดือนปีของนักบวชผู้มีราตรีเดียวไม่ยุ่งเกี่ยวกับอะไรนี้ เป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากจนหาอะไรเทียบมิได้ ท่านว่าตอนท่านจำพรรษาองค์เดียวที่ภูเขาแห่งหนึ่งเขตจังหวัดสกลนครกับกาฬสินธุ์ต่อกัน ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านราวสามสี่ร้อยเส้น ที่นั่นมีสัตว์ป่าชุกชุมมาก เช่น เสือ ช้าง กระต๊ิง วัวแดง อีเก้ง หมูกวางต่างๆ เวลากลางคืนจะได้ยินเสียงสัตว์เหล่านี้ร้องกังวานป่า และเที่ยวหากินมาใกล้ๆ

บริเวณที่ท่านพักอยู่แทบทุกคืน บางครั้งแทบมองเห็นตัวมันเพราะมาใกล้ๆ ที่อยู่ท่านมาก ท่านเองรู้สึกเพลิดเพลินไปกับสัตว์เหล่านี้ด้วยความเมตตาสงสารเขา

ปีท่านเข้าไปจำพรรษาอยู่องค์เดียวในภูเขาภูนี้ แต่จำไม่ว่าเป็นพ.ศ.เท่าไร จำได้แต่เพียงว่าท่านจำพรรษาที่นั่น หลังจากท่านอาจารย์มั่นมรณภาพแล้วไม่นานนัก ท่านว่าในพรรษานั้น เวลาทำสมาธิภาวนาปรากฏว่าท่านอาจารย์มั่นมาเยี่ยมและแสดงสัมโมทณียธรรมให้ฟังเสมอตลอดพรรษา การทำข้อวัตรในบริเวณถ้ำที่พักจำพรรษา ตลอดการจัดบริหารต่างๆ ไม่ถูกต้องประการใด ท่านได้ตักเตือนอยู่เสมอ พรรษานั้นจึงเป็นเหมือนอยู่กับองค์ท่านอาจารย์มั่นตลอดเวลา ท่านมาแสดงประเพณีของพระรุดงค์ผู้มุ่งต่อความหลุดพ้นให้ฟังว่า รุดงค์วัตรต่างๆ ควรรักษาให้ถูกต้องตามที่พระพุทธรองค์ประทานไว้ อย่าให้เคลื่อนคลาด และยก รุดงค์วัตรสมัยที่ท่านพาหมู่คณะปฏิบัติเวลามีชีวิตอยู่ขึ้นแสดงซ้ำอีก เพื่อความแน่ใจว่า ที่ผมพาหมู่คณะดำเนินตลอดวันสิ้นอายุของผม ก็เป็น รุดงค์วัตรที่แน่ใจอยู่แล้วไม่มีสงสัย จึงควรเป็นที่ลงใจและปฏิบัติตามด้วยความเอาใจใส่

และอย่าพึงเข้าใจว่าศาสนาเป็นสมบัติของพระพุทธรเจ้า และเป็นสมบัติของพระสาวกองค์หนึ่งองค์ใด แต่เป็นสมบัติของผู้รักใคร่สนใจปฏิบัติทุกๆ คน ที่มุ่งประโยชน์จากศาสนา พระพุทธรเจ้าและพระสาวกทั้งหลายท่าน ไม่ทรงมีส่วนอะไรกับศาสนาที่ประทานไว้สำหรับโลกเลย อย่าไปเข้าใจว่าพระองค์และสาวกทั้งหลาย จะพลอยมีส่วนดีและมิว่าหมองไปด้วย จะปฏิบัติผิดหรือถูกประการใดก็เป็นเรื่องของเราเป็นรายๆ ไป มิได้เกี่ยวกับพระพุทธรเจ้าและสาวกทั้งหลาย ท่านมาปฏิบัติอยู่ที่นี้ก็เป็นความมุ่งหมายของท่านโดยเฉพาะ การปฏิบัติผิดหรือถูกจึงเป็นเรื่องของท่านเองโดยเฉพาะเช่นกัน ฉะนั้น จงทำความระมัดระวังการปฏิบัติเพื่อความอยู่สบายในทิฏฐธรรม ท่านเองก็กำลังจะเป็นอาจารย์ของคนจำนวนมาก จึงควรทำกรุขหมายที่ถูกต้องดีงามไว้ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่กุลบุตรสุดท้ายภายหลัง ผู้ดำเนินตามจะไม่ผิดพลาด

ความเป็นอาจารย์คนนั้นสำคัญมาก จึงควรพิจารณาด้วยดี อาจารย์ผิดเพียงคนเดียว อาจพาให้คนอื่น ๆ ผิดไปด้วยเป็นจำนวนมากมาย อาจารย์ทำถูกเพียงคนเดียว ก็สามารถนำผู้อื่นให้ถูกด้วยไม่มีประมาณเช่นเดียวกัน ท่านควรพิจารณาเกี่ยวกับความเป็นอาจารย์ของคนจำนวนมากให้รอบคอบ เพื่อคนอื่นจะมีทางเดินโดยสะดวกราบรื่นไม่ผิดพลาด เพราะความยึดเราเป็นอาจารย์สั่งสอน คำว่า “อาจารย์” ก็คือผู้ฝึกสอนหรืออบรมกิริยาความเคลื่อนไหวที่แสดงออกแต่ละอาการ ควรให้ผู้อาศัยยึดเป็นหลักดำเนินได้ ไม่เป็นกิริยาที่แสดงออกจากความผิดพลาด เพราะขาดการพิจารณาไตร่ตรองก่อนแสดงออกมา พระพุทธรเจ้าที่ว่าทรงเป็นศาสดาสอนโลกนั้น มิได้เป็นศาสดาเพียงเวลาแสดงธรรมให้พุทธบริษัทฟังเท่านั้น แต่ทรงเป็นศาสดาของโลกอยู่ทุกอิริยาบถ ทรงสี่หไสยาสน์คือนอนตะแคง

ข้างขวาก็ดี ประทับนั่งก็ดี ประทับยืนก็ดี เสด็จไปในที่ต่างๆ แม้ที่สุดเสด็จภายในวัดก็ดี ล้วนเป็นศาสดาประจำพระอาการอยู่ทุกๆ อิริยาบถ พระองค์ไม่ทรงทำให้ผิดพลาดจากความ เป็นศาสดาเลย ผู้มีสติปัญญาชอบวินิจฉัยไตร่ตรองอยู่แล้ว ย่อมยึดเป็นคติตัวอย่าง เครื่องพร่ำสอนตนได้ทุก ๆ พระอาการที่ทรงเคลื่อนไหว

อย่าเข้าใจว่าพระองค์จะทรงปล่อยปลงมรรยาทเหมือนโลกทั้งหลาย ที่ชอบทำกิริยาต่าง ๆ จากคน ๆ เดียวในสถานที่ต่าง ๆ อยู่ที่หนึ่งประพฤติตัวอย่างหนึ่ง ไปอยู่ที่หนึ่ง ประพฤติตัวอย่างหนึ่ง ไปอยู่ในที่อีกแห่งหนึ่ง แสดงกิริยาอาการอย่างหนึ่ง เป็นลักษณะเปรตผี ทั้งเป็นคนดีทั้งเป็นคนชั่วทั่วทุกทิศไม่มีประมาณ ให้พอยึดเป็นหลักได้ทั้งตัวเองและผู้อื่น ส่วนพระพุทธเจ้ามิได้เป็นอย่างไรโลกดังกล่าวมา แต่ทรงเป็นศาสดาอยู่ทุกพระอิริยาบถ ตลอดวันนิพพาน แต่ละพระอาการที่แสดงออกทรงมีศาสดาประจำมิได้บกพร่องเลย ใครจะยึดเป็นสรณะคือหลักพึ่งพิงเพื่อดำเนินตามเมื่อไรก็ได้เมื่อนั้น โดยไม่เลือกกว่าเป็นพระอิริยาบถหรือพระอาการใด จึงสมพระนามว่าเป็นศาสดาของโลกทั้งสาม

แม้ขณะจะเสด็จนิพพานก็ทรงสีหไสยาสน์นิพพาน มิได้นอนทิ้งเนื้อทิ้งตัวกลัวความตายร้ายมนต์บั่นเพื่อไปต่าง ๆ ดังที่โลกเป็นกันมาประจำแผ่นดิน แต่ทรงสีหไสยาสน์นิพพาน ส่วนพระทัยก็ทรงทำหน้าที่นิพพานอย่างองอาจกล้าหาญ รวากับจะทรงพระชนม์อยู่กับโลกตั้งกัปตั้งกัลป์ ความจริงคือทรงประกาศความเป็นศาสดาของโลกในวาระสุดท้าย ด้วยการเข้าฌานและนิโรธสมาบัติ ทรงถอยเข้าออกจนครบแก่กาลแล้ว จึงเสด็จปรินิพพานไปแบบศาสดาโดยสมบูรณ์ ไม่ทรงเยื่อใยกับสิ่งใดๆ ในสามภพ นั้นแลศาสดาของโลกทั้งสาม ท่านทรงทำตัวอย่างเป็นแบบฉบับของโลกตลอดมาแต่ขณะตรัสรู้จนวันเสด็จปรินิพพาน ไม่ทรงลดละพระอาการใดๆ จากความเป็นศาสดาให้เป็นกิริยาอย่างคนสามัญธรรมดาทำกัน ทรงปฏิบัติหน้าที่โดยสมบูรณ์จนวาระสุดท้าย จึงควรน้อมนำตัวอย่างของศาสดามาปฏิบัติดำเนิน แม้ไม่สมบูรณ์ตามแบบศาสดาทุกๆ กระเปียด แต่ก็ยังอยู่ในเกณฑ์ของลูกศิษย์ที่มีครูสั่งสอนบ้าง ไม่เคว้งคว้างเหมือนเรือที่ลอยล้าอยู่กลางทะเลซึ่งมีพายุจัดไม่ได้ทอดสมอ

การปฏิบัติของนักบวชที่ไม่มีหลักยึดอย่างถูกต้องตายตัวนั้น ย่อมไม่มีจุดหมายว่าจะถึงฝั่งแห่งความปลอดภัย หรือจะเป็นอันตรายด้วยภัยต่างๆ ไม่มีอะไรเป็นเครื่องตัดสินได้ เช่นเดียวกับเรือไม่มีหางเสือบังคับ ย่อมไม่สามารถแล่นไปถึงที่หมายได้ และยังสามารถลอยไปตามกระแสน้ำและเป็นอันตรายได้อย่างง่ายดายตายฉะนั้น หลักธรรมวินัยมีจุดคงที่ตรึงเป็นต้นคือหางเสือของการปฏิบัติเพื่อให้ถึงที่ปลอดภัย จึงยึดให้มั่นคงอย่าโยกคลอนหวั่นไหว ผู้คอยดำเนินตามซึ่งมีจำนวนมากที่ยึดเราเป็นเยี่ยงอย่างจะเหลวไหลไปตาม จุดคงที่ตรึงคือปฏิบัติทางอันตรงแนวไปสู่จุดหมายโดยไม่มีปฏิบัติใดเสมอเหมือน ขอแต่ผู้ปฏิบัติจงใช้

สติปัญญา ศรัทธา ความเพียรพยายามดำเนินตามเถิด ธรรมที่มุ่งหวังย่อมอยู่ในวิสัยของ
 รุดงค์ที่ประทานไว้ จะพาให้เข้าถึงอย่างไม่มีปัญหาแลอุปสรรคใด ๆ กีดขวางได้ เพราะรุดงค์
 วัตรเป็นทางเดียวที่พาให้พ้นทุกข์ไม่เป็นอย่างอื่น จึงไม่ควรทำความเคลือบแคลงสงสัย และ
 ธรรมนี้เป็นที่รวมปฏิบัติเครื่องดำเนินเข้าสู่ความดับทุกข์ทั้งหลายด้วย

พระที่มีความรักชอบในรุดงค์วัตร คือผู้มีความรักชอบและจงรักภักดีต่อพระศาสดา
 ผู้เป็นบรมครู พระผู้มีรุดงค์วัตรเป็นเครื่องดำเนิน คือผู้มีฝั่งมีฝามีศาสดาเป็นสรณะใน
 อริยาบถทั้งปวง อยู่ที่ใดไปที่ใดมีธรรมคอยคุ้มครองรักษาแทนศาสดา ไม่ว่าแห้วเร่ร้อน
 คลอนแคลน มีหลักใจเป็นหลักธรรม มีหลักธรรมเป็นดวงใจ หายใจเข้าหายใจออกเป็น
 ธรรม และกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับใจ ผู้นี้คือผู้มีราตรีเดียวอยู่กับธรรมไม่
 หวั่นไหวเอนเอียง สำหรับท่านเองไม่มีอะไรวิตกกังวล แต่ผู้เกี่ยวเนื่องกับท่านมีมากมาย จึง
 ควรเป็นห่วงห่มุ่คณะและประชาชนที่คอยเดินตามหลังบ้าง เขาจะได้มีความอบอุ่นใน
 ปฏิปทาที่ยึดจากท่านไปเป็นเครื่องดำเนิน ว่าเป็นความถูกต้องแม่นยำไม่มีผิดพลาดดังนี้
 ท่านสอนผม

ท่านเล่าว่า เพียงนอนตื่นผิดเวลาบ้างเล็กน้อยท่านพระอาจารย์มันยังมาเตือนว่า อย่า
 เชื่อตัวเองยิ่งกว่าธรรมตัวเองคือวิญญูะ ธาตุชั้นธเป็นผลของวิญญูะมาตั้งเดิม ควรอนุโลมให้
 เขาเท่าที่อนุโลมได้ อย่าปล่อยตามชั้นจนเกินไป ผิดวิสัยของพระที่เป็นเพศไม่งนอนใจ
 การหลับนอนของนักปราชญ์ท่านเพียงเพื่อบรรเทาธาตุชั้นธไปชั่วระยะเท่านั้น ไม่ได้หวัง
 ความสุขความสำราญอะไรจากการระงับความอ่อนเพลียทางธาตุชั้นธนั้นเลย พระนอนตาม
 แบบพระจริง ๆ ต้องระวังตัวเพื่อจะตื่นเหมือนแม่เือนอน ซึ่งมีสติระวังตัวดีกว่าปกติเวลา
 เทียวหากิน คำว่าจำวัด ก็คือความระวังตั้งสติหมายใจจะลุกตามเวลาที่กำหนดไว้ตอนก่อน
 นอน มิได้นอนแบบขายทอดตลาดตั้งสินค้าที่หมดราคาแล้ว ตามแต่ลูกค้าจะให้ในราคา
 เท่าไรตามความพอใจของตน

พระที่นอนปล่อยตัวตามใจชอบ มิใช่พระศากยบุตรพุทธบริษัทผู้รักษาศาสนาให้
 เจริญในตนและผู้อื่น แต่เป็นพระประเภทขายทอดตลาดตามยถากรรมจะตีราคาเอาเอง
 การจำวัดของพระที่มีศีลวัตร ธรรมวัตร ต้องมีกำหนดกฎเกณฑ์บังคับตัวในเวลาก่อนหลับ
 และระวังตัวอยู่ตามวิสัยของพระผู้กำลังจำวัดคือหลับนอน พอรู้สึกตัวต้องรีบลุกขึ้นทันที ไม่
 ซ้ำซากอันเป็นลักษณะคนขี้เกียจนอนตื่นสาย และตายจมอยู่ในความประมาทไม่มีวันรู้สึกตัว
 การนอนแบบนี้เป็นลัทธิของสัตว์ตัวไม่มีความหมายในชีวิตของตัว และเป็นนิสัยของคน
 เกียจคร้านผลาญสมบัติไม่มีงอกเงยขึ้นมาได้ ไม่ใช่ทางของศาสนา จึงไม่ควรส่งเสริม จะ
 กลายเป็นกาฝากขึ้นมาในวงศาสนาและพระรุดงค์ทั้งหลายซึ่งเป็นเรื่องทำลายตัวเอง ตั้ง
 กาฝากทำลายต้นไม้ที่มันอาศัยนั้นแล

ท่านควรขบคิดคำว่าจำวัดกับคำว่า นอน ซึ่งเป็นคำทั่ว ๆ ไปเทียบกันดู จะเห็นว่าผิดกันและมีความหมายต่างกันอยู่มาก ระหว่างคำว่า จำวัดของพระศากยบุตร กับคำว่านอนของคนและสัตว์ทั่วไป ดังนั้นความรู้สึกของพระศากยบุตรที่จะปลงใจจำวัดแต่ละครั้ง จึงควรมีความสำคัญติดตัวในขณะนั้นและเวลาอื่น ๆ จะสมชื่อว่าเป็นผู้ประคองสติ ผู้มีปัญญาคิดอ่านไตร่ตรองในทุกกรณี ไม่สักว่าคิด สักว่าพูด สักว่าทำ สักว่านอน สักว่าตื่น สักว่าฉัน สักว่าอิม สักว่ายิม สักว่าเดิน สักว่านั่ง สักว่านอน สักว่าเป็นอาการปล่อยตัวเกินเพศเกินภูมิของพระศากยบุตรที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง

ในวงปฏิบัติโดยมากมักเข้าใจกันว่า พระพุทธเจ้าและสาวกอรหันต์ทั้งหลายนิพพานไปแล้ว สาบสูญไปแล้ว ไม่มีความหมายอะไรเกี่ยวกับท่านและตนเองเสียแล้ว ก็พระธรรมอันเป็นฝ่ายเหตุที่สอนกันให้ปฏิบัติอยู่เวลานี้ เป็นธรรมของท่านผู้ใดซัดคั้นขึ้นมาให้โลกได้เห็นและได้ปฏิบัติตามเล่า? และพระธรรมตั้งตัวอยู่ได้อย่างไร ทำไมจึงไม่สาบสูญไปด้วยเล่า? ความจริงพุทธะกับสังฆะก็คือใจดวงบริสุทธิ์ที่พ้นวิสัยแห่งความตายและความสาบสูญอยู่แล้วโดยธรรมชาติ จะให้ตายให้สาบสูญให้หมดความหมายไปได้อย่างไร เมื่อธรรมชาตินั้นมิได้เป็นไปกับสมมุติ มิได้อยู่ใต้อำนาจแห่งความตาย มิได้อยู่ใต้อำนาจแห่งความสาบสูญ มิได้อยู่ใต้อำนาจแห่งการหมดความหมายใด ๆ พุทธะจึงคือพุทธะอยู่โดยดี ธรรมะจึงคือธรรมะอยู่โดยดี และสังฆะจึงคือสังฆะอยู่โดยดี มิได้สิ้นสะเทือนไปกับความสำคัญใด ๆ แห่งสมมุติที่เสกสรรทำลายให้เป็นไปตามอำนาจของตน ฉะนั้นการปฏิบัติตัวด้วย ธรรมานุธรรมะ จึงเป็นเหมือนเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ อยู่ตลอดเวลาที่มี ธรรมานุธรรมะ ภายในใจ เพราะการรู้พุทธะ ธรรมะ สังฆะ โดยหลักธรรมชาติจำต้องรู้ขั้นที่ใจซึ่งเป็นที่สุดแห่งธรรมอย่างเหมาะสมสุดส่วนไม่มีภาชนะใดยิ่งไปกว่าดังนี้

นี่เป็นโอวาทที่ท่านอาจารย์มั่นมาเตือนท่านในสมาธิภาวนา ในเวลาท่านเห็นว่าหลวงปู่ขาวอาจทำอะไรผิดพลาดไปบ้าง เช่นการปฏิบัติธุดงค์วัตรไม่ถูกไม่สนิทกับธรรมเป็นบางข้อหรือบางประการ และการจำวัดตื่นผิดเวลา ความจริงท่านว่า ท่านอาจารย์มั่นมิได้เตือนด้วยความมั่นใจว่า ท่านทำผิดโดยถ่ายเดียว แต่ท่านเตือนโดยเห็นว่า หลวงปู่ขาวจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับหมู่คณะทั้งพระเณรและประชาชนจำนวนมากในวาระต่อไป ท่านจึงเตือนไว้เพื่อหลวงปู่ขาวจะได้ตระหนักในข้อวัตรต่างๆ ต่อไปด้วยความเข้มแข็ง เพื่อถ่ายทอดแก่บรรดาประชาชนพระเณรที่มาอาศัยพึ่งร่มเงาจะได้ของดีไปประดับตัว ดังองค์ท่านอาจารย์มั่นเคยพาหมู่คณะดำเนินมาแล้ว

ท่านว่าการวางบริหาร เช่น บาดร กาน้ำ สบง จีวรหรือบริหารอื่นๆ ที่ใช้ในสำนักต้องวางหรือเก็บให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น ผ้าเช็ดเท้า เป็นต้น ถ้าเห็นไม่สะอาดควรแก่การใช้สอยต้องเก็บไปซักฟอกให้สะอาดจึงนำมาใช้อีก หลังจากใช้แล้วต้องพับเก็บไว้เป็นที่

เป็นฐานไม้ทิ้งระเกะระกะ ถ้าวันใดเกิดเปลวขึ้นมาเพราะธูระอย่างอื่นมาแทรก พอตกลงกลางคืนเวลาทำสมาธิภาวนา จะปรากฏเห็นท่านอาจารย์มั่นมาเตือน และแสดงธรรมให้ฟังจนได้

ท่านพักอยู่ถ้ำดังกล่าวในพรรษานั้นเพียงองค์เดียว กลางคืนจะปรากฏท่านอาจารย์มั่นมาเยี่ยมเสมอโดยทางนิมิตภาวนา แม้กลางวันเจียบๆ เวลานั้นภาวนาในบางวันยังเห็นท่านมาเยี่ยมเช่นเดียวกับกลางคืน ท่านว่าท่านสนุกเรียนถามปัญหาต่างๆ กับท่านจนเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้ง เพราะท่านอธิบายแก้ปัญหาค่อนข้างคล่องแคล่วว่องไวมาก และได้ความชัดเจนหายสงสัยทุกๆ ข้อไป ปัญหาบางอย่างเพียงแต่รำพึงสงสัยตามกำลังโดยมิได้นึกถึงท่านเลย พอตกลงกลางคืนเข้าที่ภาวนา ท่านก็มาอธิบายให้ฟังเสียแล้ว โดยยกข้อที่เราสงสัยขึ้นอธิบายให้เราฟังราวกับได้เรียนท่านไว้แล้ว ท่านว่าแปลกและอัศจรรย์มาก แต่พูดให้ใครฟังไม่ได้ เดียวเขาหาว่าเป็นกรรมฐานบ้า แต่ธรรมเครื่องแก้กิเลสชนิดต่างๆ โดยมาก ย่อมเกิดจากทางสมาธิภาวนาโดยลำพัง และเกิดจากทางนิมิต มีท่านอาจารย์มั่นเป็นต้นมาเตือนให้อุบาย และแสดงธรรมสั่งสอนโดยสม่ำเสมอ อันเป็นการส่งเสริมสติปัญญาให้คิดอ่านไตร่ตรองมิให้ประมาท

ท่านว่าพรรษาที่จำอยู่ในถ้ำแห่งดงหนาป่าเปลี่ยวนี้ ทำให้เกิดอุบายต่างๆ ที่แสดงขึ้นทั้งภายในภายนอกมากมายตลอดเวลาทั้งกลางวันกลางคืน ผิดที่ทั้งหลายอยู่มาก เป็นผู้มึนราตรีเดียวด้วยความรื่นเริงอยู่กับธรรมในอิริยาบถต่างๆ ยืนเดินนั่งนอนเต็มไปด้วยธรรมปีติ ระหว่างสันติธรรมที่มีเป็นฐานเดิมประจำความบริสุทธิ์ และธรรมประเภทต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาสัมผัสกับใจ แล้วแสดงความหมายไปในแง่ต่างๆ กัน ทำให้กายและจิตชุ่มชื้นรื่นเริงเหมือนต้นไม้ที่ได้รับการหล่อเลี้ยงด้วยปุ๋ยและน้ำ มีอากาศเป็นที่เหมาะสมคอยขจัดโลม ให้ลำต้นกิ่งก้านสาขาดอกใบของมันสดชื่นอยู่ตลอดเวลาจะนั้น

ท่านว่าคนเราเมื่อจิตมีราตรีเดียวกับธรรมความสงบร่มเย็น ไม่ว่าจะขุนหมู่มั่วสุมกับสิ่งใดแล้ว ก็มีความสุขอยู่ในโลกแห่งชั้นนี้เอง ไม่จำเป็นต้องดิ้นรนหาความสุขในที่อื่นภพอื่น ซึ่งเป็นการวาดภาพลลอคตัวเองให้เกิดความทะเยอทะยาน เสริมตัณหาสมุทัยอันเป็นเชื้อแห่งทุกข์เข้ามาเผาผลาญตัวเอง ให้เกิดความทุกข์ลำบากไปเปล่าๆ เพราะความสุขที่รู้ได้เห็นอยู่เป็นอยู่กับใจนั้น เป็นความสุขที่พอกับตัวแล้ว โลกนี้ทั้งโลกและโลกอื่นๆ ไม่มีประมาณในสงสาร ราวกับไม่มีอยู่ สิ่งที่มีและเด่นชัดประจักษ์ก็คือใจกับธรรมที่ปรากฏครอบโลกธาตุไม่มีขอบเขตเหตุผลพอนำมาเทียบมาวัดได้ เพราะจิตกับอัจฉริยธรรมที่ครองกันอยู่มิใช่สมมุติ จึงไม่เป็นฐานะจะนำมาเทียบกัน

พอออกพรรษาแล้วคณะศรัทธาญาติโยมที่เคยอุปฐากรักษาท่าน ก็พากันไปอาราธนานิมนต์ท่านลงมา และอาราธนาท่านให้โปรดเมตตาสั่งสอนตามหมู่บ้านแถบอำเภอ

สว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร ท่านจำต้องลงมาตั้งที่อาลัยเสียดายสถานที่แห่งนั้น ไม่คิดจะจากไปไหนง่าย ๆ เมื่อลงมาอบรมสั่งสอนชาวบ้านพอสมควรแล้ว ได้โอกาสท่านก็ออกเที่ยวรุดตงกรรมฐานไปตามอัยยาศัย โดยเข้าไปทางฝั่งแม่น้ำโขงของประเทศลาวบ้าง ข้ามมาฝั่งไทยเราบ้าง แล้วเที่ยวบำเพ็ญอยู่แถบอำเภอบึงกาฬ อำเภอโพธิ์ชัยซึ่งมีป่ามีเขามากที่นั่นเรียกว่าดงหม้อทอง และมีทำเลดีเหมาะกับการบำเพ็ญอยู่หลายแห่ง มีหมู่บ้านที่ไปตั้งใหม่อยู่ไม่กี่หลังคาเรือน เขาอาราธนาท่านให้อยู่จำพรรษาเพื่อโปรดเขา ซึ่งเป็นสถานที่สวกกับอัยยาศัย ท่านจึงตกลงจำพรรษาที่นั่น

ตอนท่านพักบำเพ็ญธรรมอยู่ในภูเขาเขตอำเภอโพธิ์ชัยนั้น ท่านว่าท่านผลิตเพลลินรีนเริงไปกับสัตว์ป่าชนิดต่างๆ ด้วยความเมตตาเขามาก มีไก่ป่า ไก่ฟ้า นกนานาชนิด มีนกเงือก นกยูง เป็นต้น และเม่น อีเห็น อีแก้ง หมู กวาง ลิง ค่าง บ่าง ชะนี หมาป่า เสือโคร่ง เสือดาว ช้าง กระทิง วัวแดง ซึ่งแต่ละชนิดมีมากมายผิดกับที่ทั้งหลายเที่ยวมาเป็นฝูงๆ โขลงๆ ทั้งกลางวันกลางคืนจะได้ยินเสียงสัตว์เหล่านั้นส่งเสียงร้องลั่นสนั่นป่าตามวาระของเขาอยู่เสมอ บางวันเวลาออกไปบิณฑบาตก็ยังมีเสือโคร่งใหญ่เดินฉากหน้าท่านไปอย่างสวยงามน่าดูโดยไม่ห่างไกลท่านเลย ด้วยความมองอาจและสง่าผ่าเผยตามนิสัยของมัน

ท่านว่าขณะที่มันเดินฉากหน้าท่านไปซึ่งเป็นที่โล่งพอสมควร ดูการก้าวเดินของมันรู้สึกสวยงามมาก ขณะที่พบกันที่แรกมันชำเลื่องดูท่านนิดเดียวก็เดินต่อไป โดยไม่มองกลับมาดูท่านอีกเลย ดูลักษณะท่าทางมันก็ไม่กลัวท่านนัก แต่อาจจะวังตัวอยู่ในตามนิสัยของสัตว์ที่มีสติดีและมีความระวังตัวไม่ค่อยพลั้งเผลอให้กับอะไรง่าย ๆ เฉพาะท่านเองก็ไม่หนีกลัวมัน เพราะเคยได้เห็นมันมาบ้าง และเคยได้ยินเสียงมันอยู่เสมอจนชินชาไปเสียแล้วเวลาพักอยู่ในที่ต่างๆ เรื่อยมา ซึ่งโดยมากมักมีสัตว์พรรณนี้ประจำอยู่เสมอในที่บำเพ็ญนั้นๆ จึงไม่หนีกลัว

คืนวันหนึ่งท่านกำลังนั่งอบรมกรรมฐานแก่พระที่จำพรรษาด้วยกัน ราวสามสี่องค์ ท่านว่าได้ยินเสียงนักร้องโตะสามตัวลยพาดกลอนดั่งกระหิมๆ ขึ้นข้างๆ บริเวณที่พักแห่งละตัว จากนั้นก็ได้ยินเสียงคำรามขู่เข็ญกันบ้าง เสียงกัดกันบ้างแล้วก็เงียบหายไป เดียวก็ได้ยินเสียงขู่เข็ญและกัดกันขึ้นอีกข้างๆ ที่พักนั้นแล ที่แรกได้ยินเสียงมันเล่นและกัดกันอยู่ข้างนอกบริเวณที่พัก นี้กว่าจะพากันหนีไปที่อื่นหายเงียบไปแล้ว เพราะเสียงสงบเงียบไปพักหนึ่ง แต่ที่ไหนได้จากการหายเงียบไปได้พักหนึ่งเท่านั้น ประมาณสามทุ่มก็ชักชวนกันเข้ามาอยู่ใต้ถุนบรรณศาลาเล็ก ๆ ที่พระกำลังนั่งสมาธิฟังการอบรมธรรมอยู่ ซึ่งสูงประมาณเมตรกว่านิดหน่อยเท่านั้น และส่งเสียงกระหิมคำรามและกัดกันอยู่ใต้ถุนศาลาเล็ก ๆ นั้น จนท่านต้องตะโกนบอกว่า เฮ้ย สามสหาย อย่าพากันส่งเสียงอ้ออึ้งนี้ซิ พระท่านกำลัง

เทศน์และฟังธรรมกัน เดี่ยวเป็นบาปตกรอกหลุมฉิบหายกันหมดนะ จะว่าไม่บอก เพราะ
 ที่นี้ไม่ใช่ที่เอ็ดตะโรโฮเฮกันนี่นา จงพากันไปเที่ยวร้องครางที่อื่น ที่นี้เป็นวัดของพระที่ท่าน
 ชอบความสงบ ไม่เหมือนพวกแก ไปเสีย พากันไปร้องที่อื่นตามสบาย ไม่มีใครไปยุ่งกับ
 พวกแกหรอก ที่นี้เป็นที่พระท่านอยู่บำเพ็ญธรรม ท่านจึงห้ามไปให้พวกแกส่งเสียงอ้ออึง
 นึก

พอได้ยินเสียงพระท่านร้องบอกก็พากันสงบอารมณ์ไปพักหนึ่ง แต่ยังพอได้ยินเสียง
 เกี้ยวพาราสีกันซุบซิบอ้อเบาๆ อยู่ใต้ถุนศาลา อันเป็นลักษณะบอกกันว่า พวกเราอย่าส่ง
 เสียงดังกันนักชิ พระท่านรำคาญและร้องบอกมานั่นแหละ ทำเสียงเบาๆ หน่อยเถอะเพื่อน
 เดี่ยวเป็นบาปชั๊กลากขึ้นหัวนะ แล้วก็หยุดไปพักหนึ่ง ต่อไปก็มีเสียงครวญครางและกັดกัน
 ขึ้นอีก ไม่ยอมหนีไปที่อื่นตามคำท่านบอก และพากันเหมาใต้ถุนบรรณศาลาเป็นที่เล่นสนุก
 กันตั้งแต่หัวค่ำจนสองยาม พระที่นั่งทำสมาธิภาวนากันบนศาลาหลังจากฟังการอบรมธรรม
 แล้วก็ทำด้วยความไม่สนิทใจ เพราะกลัวเสือจะพากันโดดขึ้นมากวนด้วย เนื่องจาก
 ขณะนั้นเสือโคร่งใหญ่สามตัวก็ยังส่งเสียงขู่เชิญคำราม และกັดกันอยู่ใต้ถุนศาลานั้นด้วย
 จนถึงหกทุ่มจึงเลิกจากกันไป พระก็ลงไปที่พักของตน เสือกก็เข้าป่าไป

คืนนั้นเป็นความประหลาดเป็นพิเศษ นับแต่เที่ยวรุดงกรรมฐานมาหลายปีและเคย
 เที่ยวไปสถานที่ต่างๆ หลายแห่งหนตำบลหมู่บ้านและป่าเขาต่างๆ มากต่อมาก แต่ไม่เคยมี
 สัตว์เสือมาตีสนิทมิตรรักกับพระ รวากับเคยเป็นเพื่อนสนิทมิตรสหายผู้ฝากเป็นฝากตายกัน
 มานานเพิ่งมาพบในคืนวันนั้นเอง ตามปกติเสือเป็นสัตว์กลัวคนตามสัญชาตญาณ แม้จะ
 เป็นสัตว์ที่มีอำนาจทำให้คนขยาดครั้นคร้ามอยู่บ้างกว่าสัตว์อื่น ๆ แต่เสื่อย่อมกลัวและหลบ
 ซ่อนคนมากกว่าคนจะกลัวเสือและหาที่หลบซ่อน แต่เสือสามตัวนี้นอกจากไม่กลัวคนแล้ว
 ยังพากันมาแอบยัดเอาใต้ถุนศาลาหลังเล็กที่พระยังชุมนุมกันอยู่ข้างบนเป็นที่เล่นสนุก โดย
 ไม่คิดกลัวพระซึ่งเป็นคนเหมือนมนุษย์ทั้งหลายเลย จึงเป็นเรื่องอัศจรรย์ที่สัตว์ไม่เคยรู้เรื่อง
 กับศีลธรรมเหมือนมนุษย์ทั้งหลาย แต่กิริยาที่เขามาตีสนิทสนมกับพระนั้น รวากับเขาก็เป็น
 ผู้หนึ่งที่ทราบศีลธรรมดี และปฏิบัติศีลธรรมเช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลายด้วย จึงไม่แสดง
 ทำทางให้พระท่านกลัว นอกจากเขาแสดงต่อพวกเขาเอง ซึ่งก็ทราบกิริยาทำทางของกัน
 และกันอยู่แล้วท่านว่า

ฟังท่านเล่าแล้วขลุ่ย กลัวบ๊ออยู่คนเดียวทั้งที่เรื่องก็ผ่านไปนานแล้ว เรื่องของคน
 ไม่เป็นทำก็เป็นอย่างนี้เอง แม้ท่านแสดงเรื่องต่างๆ อันเป็นคติธรรมให้ฟังก็ตาม แต่คน
 ไม่เป็นทำย่อมไม่ยอมฟังเพื่อยึดเป็นคติได้เลย แต่จะดันไปเฉพาเส้นทางสายไม่เป็นทำของ
 ตนนั้นแล ดังผู้เขียนแสดงความกลัวที่น่าอัศจรรย์ต่อหน้าท่านในเวลาฟังคำบอกเล่านั้นแล
 นอกจากนั้นยังมาประกาศขายความซี้ซลาดของตัวในหนังสือ ให้ท่านผู้อ่านหัวเราะเข้าอีก

ซึ่งนับว่าเลวพอใช้ อ่านแล้วกรุณาระวังอย่าให้เรื่องทำนองนี้แทรกสิงเข้าไปสู่จิตใจได้ จะกลายเป็นคนซี้ซลาดไม่เป็นท่าไปอีกหลายคน

ท่านเล่าว่า คืบวันนั้นพระที่นั่งฟังการอบรมและทำสมาธิภาวนาต่อไปหลังจากการอบรมแล้ว ต่างมีความตื่นเต้นตกใจและตาตั้งหูกางไปตามๆ กัน ที่ได้ยินอาจารย์ใหญ่ทั้งสามตัวมาให้การอบรมช่วยท่านอาจารย์อยู่ที่ใต้ถุน ในลักษณะแผลงฤทธิ์เจือกับความสนุกของเขา ทำเอาพระนั่งภาวนากลั้วตัวแข็งไปตามๆ กัน จิตไม่อาจส่งไปนอกกลุ่มนอกทางได้ เพราะกลัวอาจารย์ใหญ่ทั้งสามจะพากันโดดขึ้นมาให้อิวาทบนศาลาเล็ก ด้วยท่าทางต่างๆ แต่ก็ดีและน่าชมสัตว์สามตัวที่ไม่แสดงโลดโผนเกินกว่าเหตุ อุตุริโดดขึ้นบนศาลาในเวลานั้น ยังรู้จักฐานะของตัวของท่านบ้าง ไม่ก้าวก่ายหน้าทีอันควรแก่ภาวะของตน แสดงเพียงเบาะๆ พอหอมปากหอมคอแล้วก็เลิกกรากันไป นับแต่วันนั้นผ่านไปแล้วก็ไม่เห็นเขากลับมาอีกเลย

ส่วนสถานที่และบริเวณที่พระอาศัยอยู่นั้น ก็คือทำเลเที่ยวของสัตว์จำพวกนี้และสัตว์อื่นๆ เราตีๆ นี้เอง ไม่เว้นแต่ละคืนต้องมีจำพวกใดจำพวกหนึ่งเข้ามาจนได้ เพราะที่นั่นเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าทุกจำพวก เนื่องจากป่าและเขาแถบนั้นกว้างขวางมาก คนเดินผ่านเป็นวันๆ ก็ไม่พ่น สัตว์ชนิดต่างๆ ดังที่เขียนผ่านมาก็มีมาก พวกช้างเป็นโขลงๆ หมูป่าเป็นฝูงๆ ซึ่งแต่ละโขลงละฝูงมีจำนวนมากมายและไม่สู้จะกลัวผู้คนมากนัก ปีท่านจำพรรษาที่นั่น อุบายต่างๆ เกิดขึ้นโดยสม่ำเสมอ และต้องคอยเตือนพระเสมอไม่ให้ประมาทในการรักษาธุดงค์วัตร เพราะอยู่ในท่ามกลางสิ่งทีควรระวังหลายอย่างต่างๆ กัน โดยอาศัยธุดงค์วัตรเป็นเส้นชีวิตจิตใจ มีธรรมวินัยเป็นที่ฝากเป็นฝากตาย ใจจึงอยู่เป็นสุขไม่หวาดเสียวสะดุ้งกลัวต่างๆ

การขบฉันก็น้อยเพียงเหยี่ยวยาธาตุนั้นไปวันๆ เท่านั้น เพราะศรัทธาญาติโยมมีน้อย และเป็นบ้านเพิ่งตั้งใหม่มีไม้ที่หลังคาเรือน ยังไม่เป็นหลักฐานมั่นคง และเป็นความมุ่งหมายของท่านผู้หนักแน่นในธรรมะ จึงพึงฝึกฝนอดทนเพื่อธรรมความอยู่สบายทางภายใน จึงไม่กังวลที่อยู่อาศัยอาหารบิณฑบาตให้มากไป อันจะเป็นอุปสรรคต่อความเพียร ยาแก้ไขก็ถือความอดทนต่อสู้ด้วยความเพียรทางสมาธิภาวนา โดยถือเอาสัตว์ป่าชนิดต่างๆ เป็นเพื่อนและสักขีพยานว่า เขาก็มิได้เกิดมากับทุกข์ยาชนิดต่างๆ และตลอดที่โรงพยาบาลมีหมอนและนางพยาบาลคอยรักษาผดุงครรภ์ แต่เขายังเป็นสัตว์ชนิดต่างๆ สืบต่อกันมาได้เต็มป่าเต็มเขา โดยไม่แสดงความโศกเศร้าเสียใจว่า ตนขาดการบำรุงรักษาด้วยหมอด้วยยาและนางพยาบาลตลอดเครื่องบำรุงต่างๆ

ส่วนพระเป็นมนุษย์ชาติและเป็นศากยบุตรพุทธชาติ ศาสตราองค์คือพระนาม สะเทือนทั่วไตรภพว่า เป็นผู้ทรงเรียนจบคัมภีร์ไตรภูมิด้วยพระขันติ วิริยะ พระปัญญาปรีชา

สามารถในทุกทาง ไม่มีคำว่าจนตรอกอ่อนแอที่ถอย แต่พระเจ้าจะมาถอยหลังหลังน้ำตา เพราะความทุกข์ลำบากเพียงการเจ็บไข้ได้ป่วยอันเป็นของธรรมดาแห่งชั้นนี้ ก็ต้องเป็นผู้ขาดทุนลุ่มจม จะนำตนและศาสนาไปไม่ตลอด นอกจากต้องเป็นผู้อาจหาญอดทนต่อสภาพความมีความเป็น ความสัมผัสทั้งหลาย ด้วยสติปัญญาหยั่งทราบไปตามเหตุการณ์ที่มาเกี่ยวข้องเท่านั้น ไม่มีทางเพื่อเอาตัวรอดหวังรอดในที่ปลอดภัยได้

จิตเมื่อได้รับการอบรมในทางที่ถูกย่อมมีความรื่นเริงในธรรม พอใจประคองตนไปตามวิถีแห่งมรรคและผลไม่มีการปลีกแฉะ ไม่สร้างความอัปจนไว้ที่บั้นตนเอง ปฏิปทาที่สม่ำเสมอไม่ทอดย่นย่อใจว่า ตนขาดที่พึ่งทั้งภายในภายนอก มีใจกับธรรมเป็นเครื่องชโลมหล่อเลี้ยงให้เกิดความอบอุ่นเย็นใจ อยู่ที่ใดไปที่ใดก็เป็นสุขโตแบบลูกศิษย์ตาคด ไม่แสดงความอดอยากขาดแคลนในทางใจ พระอริยสงฆ์ที่มุ่งต่อธรรมท่านไปและอยู่โดยอาการอย่างนี้ ท่านจึงอยู่ได้ไปได้ ย่อมอดยอมทนความลำบากทวิโหยได้อย่างสบายหายห่วงกับสิ่งทั้งปวง มีธรรมเป็นอารมณ์ของใจ

เรื่องสัตว์ต่างๆ ที่ชอบมาอาศัยพระ ท่านผู้อ่านกรุณาคิดว่าจะเป็นความจริงได้เพียงไรบ้าง แต่ก่อนคิดเรื่องสัตว์ป่ากรุณาคิดเรื่องสัตว์บ้านก่อน ที่ชอบเข้าไปอาศัยอยู่ในบ้านของท่านผู้มีเมตตาจิต และเข้าไปอาศัยวัดพออยู่รอดปลอดภัยไปในวันหนึ่ง ๆ สุนัขและนกเป็นต้นที่ชอบเข้าไปอาศัยวัดบางวัด จนแทบไม่มีที่และต้นไม้ให้สัตว์เหล่านี้อาศัย เพราะมีมากด้วยกัน อันดับต่อไปค่อยคิดไปถึงสัตว์ป่าชนิดต่างๆ ที่มักเข้าไปเที่ยวป่วนเปื้อนและอาศัยอยู่ตามสถานที่และวัดที่พระอริยสงฆ์ท่านพักอยู่ ดังที่เขียนผ่านมามากพอ ดูทั้งประวัติท่านอาจารย์มั่นและปฏิปทาพระอริยสงฆ์สายของท่านอาจารย์มั่น ซึ่งมีเรื่องสัตว์มาอาศัยพระลงแฝงมาเสมอๆ ตามประสบการณ์ที่ได้รับทราบมาเป็นความจริง

จึงเป็นเรื่องน่าคิดในแง่ธรรมอันเป็นหลักธรรมชาติให้ความร่มเย็น และเป็นธรรมแก่สัตว์โลกทุกชาติทุกภาษา โดยที่สัตว์ทุกๆ จำพวกไม่จำเป็นต้องทราบว่าเป็นธรรมคืออะไรก็ตาม แต่สิ่งที่แสดงออกให้สัตว์ยินดียินดีรับกันทั่วโลกไม่มีใครรังเกียจนั้น คือธรรมโดยธรรมชาติธรรมนั้นแสดงอาการความสุข ความร่มเย็น ความไว้วางใจ ความมีแก่ใจ ความเมตตา ความเอ็นดูสงสาร ความมาเถิดอยู่เถิดไม่เป็นภัยแน่นอน เป็นต้น การแสดงออกแห่งกระแสธรรมเพียงเท่านี้ สัตว์ทุกจำพวกชอบและยอมรับกันทันที โดยไม่ต้องมีโรงเรียนไว้สอนเขาเลย เพราะจิตใจกับกระแสธรรมเป็นของคู่ควรกันยิ่งกว่าอำนาจราชศักดิ์ใดๆ ซึ่งเป็นสิ่งปรุงแต่งและเสริมกันขึ้น ย่อมสลายไปตามเหตุการณ์ไม่แน่นอน ดังนั้นสัตว์แม้จะไม่เคยทราบว่าเป็นธรรมคืออะไรก็ตาม แต่สิ่งที่ชอบและยอมรับโดยธรรมชาติสัตว์ย่อมแสวงหาเอง ดังสุนัขเข้าไปอาศัยวัด สัตว์ป่าเข้าไปอาศัยพระอริยสงฆ์

เพราะธรรมคือความเย็น ความไว้วางใจเป็นต้นที่สัตว์เข้าใจว่ามีอยู่ในที่นั้น จึงเสาะแสวงหาไปตามประสา แม้แต่ผู้ไม่เคยสนใจกับธรรมเลยยังรู้จักสถานที่ที่ไม่มีภัยและชอบไปเที่ยวสนุกเฮฮาในที่เช่นนั้นแต่โบราณกาลมาถึงปัจจุบัน เพราะไปทำที่อื่นไม่ปลอดภัยเหมือนที่เช่นนั้น เพียงเท่านั้นก็พอทราบได้ว่า ธรรมและสถานที่ผู้บำเพ็ญธรรมเป็นที่ไว้วางใจแก่สัตว์และมนุษย์ทั่วไป จึงไม่ค่อยระแวงระวังกัน และบางรายบางพวกไม่ระวังเสียจนปล่อยตัวเลยเถิด โดยไม่คิดถึงหัวใจมนุษย์ด้วยกันและพระศาสนาซึ่งเป็นสมบัติของประเทศบ้างเลย แม้ผู้ปฏิบัติธรรมเหล่านั้นก็ย่อมทราบความดี ความชั่ว คนดีคนชั่ว สัตว์ดีสัตว์ชั่วได้เช่นมนุษย์ทั่วไป จึงควรคิดและเห็นใจผู้อื่นที่รักสงวนสมบัติของตนบ้าง ไม่ปล่อยรื้อยเปอร์เซ็นต์ไปเสียทีเดียวในที่ทุกสถาน ยังจะพอมิเซตแดนแห่งมนุษย์และสัตว์เป็นที่อยู่อาศัยคนละวรรคละตอนบ้าง ไม่คละเคล้ากันไปเสียหมด จนไม่อาจทราบได้ว่าใครเป็นใคร เพราะอะไร ๆ ก็แบบเดียวกันเสียสิ้น

หลวงปู่ขาวชอบเที่ยวหาที่วิเวกและเปลี่ยนที่ทำความเพียรอยู่เสมอ ปกติก็ชอบเที่ยวธุดงค์ไปตามป่าตามเขาอยู่แล้ว แล้วยังชอบเที่ยวเปลี่ยนที่ทำความเพียรอยู่เรื่อย ๆ เช่น ไปพักอยู่ที่นั่นเป็นปกติแล้ว แต่เวลาเข้าไปทำความเพียรกลับไปอยู่ที่หนึ่ง ตอนบ่าย ๆ หรือเย็นก็เปลี่ยนไปทำอีกแห่งหนึ่ง กลางคืนก็เที่ยวไปทำความเพียรอยู่อีกแห่งหนึ่งในแถบที่ทำงานพักอยู่นั้นแล เปลี่ยนทิศทางบ้าง ไปใกล้บ้าง ไกลบ้าง ไปอยู่ในถ้ำอื่นจากถ้ำเดิมบ้าง ขึ้นไปอยู่บนหลังเขาบ้าง ตามหินดานบ้าง ดึก ๆ จึงกลับมาที่พัก ท่านให้เหตุผลสำหรับนิสัยท่านว่า เวลากำลังขุลงมุนุ่นวายกับการแก๊กิเลส การเปลี่ยนอุบายต่าง ๆ เช่นนั้น ปัญญามักเกิดขึ้นเสมอ กิเลสตั้งตัวไม่ติดเพราะถูกอุบายของสติปัญญาตีต้อนในท่าต่าง ๆ ให้หลุดลอยไปเป็นพัก ๆ

ถ้าอยู่ในที่แห่งเดียวทำให้ชินต่อสถานที่ แต่กิเลสมิได้ชินกับเรา มันสั่งสมตัวขึ้นเสมอไม่ว่าเราจะชินกับอะไรหรือไม่ก็ตาม เราจำต้องพลิกแพลงเปลี่ยนแปลงอุบายและสถานที่เพื่อปลุกสติปัญญาอยู่เสมอ ให้ทันกับกลมายาของกิเลสที่ปักหลักสั่งสมตัวเอง และต่อสู้กับเราไม่มีเวลาพักผ่อนตัวตลอดเวลา ถ้าเว้นบ้างก็เพียงเวลาหลับสนิทเท่านั้น นอกนั้นเป็นเวลาทำงานของมันเสียสิ้น ดังนั้นการทำความเพียรจะลดหย่อนอ่อนข้อและผัดเพี้ยนเลื่อนเวลาอยู่ จึงทำให้กิเลสตัวขยันหัวเราะเอา การเปลี่ยนสถานที่และอุบายอยู่เสมอ จึงพอมองเห็นความแพ้ความชนะกับกิเลสบ้าง ไม่ปล่อยให้มันรับเหมาเป็นเจ้าของแต่ผู้เดียวดังนี้ เหตุผลของท่านก็น่าฟังและเป็นคติได้ดี สำหรับผู้ไม่พอใจให้กิเลสขึ้นเหยียบย่ำทำลายเอาทุก ๆ กรณีที่จิตไหวตัว

ท่านชอบเที่ยวไปทางภูสิงห์ ภูว ภูลังกาและดงหม้อทอง เขตอำเภอลำปาง อำเภอน้ำพอง อำเภอบึงกาฬ จังหวัดหนองคาย และอำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม แถบ

นั้นมีเขามาก เช่น ภูสิงห์ ภูวัวและภูลังกาซึ่งล้วนเป็นทำเลดี ๆ เหมาะแก่การบำเพ็ญธรรมอย่างยิ่ง แต่ห่างไกลหมู่บ้านมาก บิณฑบาตไม่ถึง ต้องมีคนผลัดเปลี่ยนกันขึ้นส่งอาหารที่ดังกล่าวเหล่านี้เป็นที่ชุมนุมของสัตว์ป่านานาชนิดมีเสือ ช้าง กระทิง วัวแดง เป็นต้น พอตกบ่า ๆ และเข็นจะได้ยินเสียงสัตว์เหล่านี้ร้องสนั่นหวั่นไหวไปทั่วทั้งป่า ผู้ไม่สละตายจริง ๆ ยากจะอยู่ได้ เพราะเสือชุมมากเป็นพิเศษและไม่ค่อยกลัวคนด้วย

บางครั้งพระท่านเดินจงกรมทำความเพียรไปมาอยู่ มันยังแอบมาหมอบดูท่านได้โดยไม่กลัวท่านเลย แต่ไม่ทำอะไร มันอาจสงสัยแล้วแอบด้อมเข้ามาดูก็ได้ พอท่านได้ยินเสียงผิดสังเกตนึกประหลาดใจ ส่องไฟฉายไปดู ยังเห็นเสือโคร่งใหญ่โดดออกไปต่อหน้าต่อตาก็ยังมี แม้เช่นนั้นท่านก็ยังเดินจงกรมทำความเพียรต่อไปได้ ไม่คิดกลัวว่าเสือจะโดดมาคาบเอาไปกินเลย ทั้งนี้เพราะความเชื่อธรรมมากกว่าความกลัวเสือ จึงพอดทนทำความเพียรต่อไปได้ บางวันพอตักเย็นพระท่านก็ขึ้นบนไหล่เขา แล้วมองลงไปดูโขลงช้างใหญ่ซึ่งกำลังพากันออกเที่ยวตามหินดานอันกว้างยาวเป็นกิโล ๆ สามารถมองเห็นช้างทั้งโขลงได้อย่างชัดเจน ทั้งตัวเล็ก ๆ และตัวใหญ่ซึ่งกำลังเริ่มจะพากันออกเที่ยวหากิน ท่านว่าเวลาดูช้างทั้งโขลงใหญ่ ๆ ที่กำลังหยอกเล่นกันอย่างเพลิดเพลินเช่นนั้นทำให้เพลินดูมันจนจำไม่รู้ว่าตัวก็มีเพราะสัตว์พรรคนี้ชอบหยอกเล่นกันเหมือนมนุษย์เรานี่เอง

หลวงปู่ขาวท่านมีความเด็ดเดี่ยวมากดังที่เขียนผ่านมาแล้ว การนั่งภาวนาตลอดสว่างท่านทำได้อย่างสบายไม่มีอะไรเป็นอุปสรรค ก็การนั่งภาวนาแต่หัวค่ำยันสว่างนั้นมีใช้เป็นงานเล็กน้อย ถ้าไม่เป็นผู้มีใจกล้าหาญกัณฑ์กัณฑ์เพชรจริง ๆ จะทำไม่ได้ จึงขอชมเชยอนุโมทนาท่านอย่างถึงใจ ดังนั้นท่านจึงสามารถเป็นอาจารย์สั่งสอนคณะสาธุศิษย์ให้ได้รับความร่มเย็นเรื่อยมาจนปัจจุบันนี้ ท่านเป็นที่แน่ใจในองค์ท่านเองร้อยเปอร์เซ็นต์ เป็นผู้สิ้นภพสิ้นชาติอย่างประจักษ์ใจทั้งที่ยังครองขันธอยู่ ปลอยขันธเมื่อไรก็เป็น ปรม์ สุข ล้วน ๆ เมื่อนั้น หมดความรับผิตชอบกังวลโดยสิ้นเชิง

ปี พ.ศ. ๒๕๐๑ หลวงปู่เที่ยววิเวกจากที่จำพรรษาปีที่แล้ว คือ วัดป่าแก้วชุมพล อ.สว่างแดนดิน จ.สกลนคร มาทางอุดรธานี เที่ยววิเวกไปแถว อ.หนองบัวลำภู และวัดถ้ำกลองเพล ซึ่งเป็นป่าเป็นเขาอันรกชัฏในสมัยนั้น ท่านเห็นว่าเหมาะกับอริยาศัยในการอยู่และบำเพ็ญสมณธรรม จึงพักบำเพ็ญอยู่ที่นั่นเรื่อยมาจนวาระสุดท้ายแห่งชีวิตท่าน

ที่มีชื่อว่า “ถ้ำกลองเพล” ตั้งเดิมก่อนจะเป็นวัดถ้ำกลองเพลขึ้นให้ทราบกันทั่วไปอย่างกว้างขวางนั้น ในถ้ำนั้นเคยมีกลองเพลใหญ่อยู่ประจำถ้ำหนึ่งลูก มีขนาดใหญ่โตมาก ส่วนจะมีมาแต่สมัยใดนั้น ไม่มีใครทราบและบอกเล่ากันมาบ้างเลย คงจะมีมานานเป็นร้อยปีขึ้นไป จนกลองเพลนั้นมีความคร่ำคร่าผุพังแตกกระจายเป็นชิ้นใหญ่ชิ้นเล็กไปเองโดยไม่มีใครทำลาย จำพวกนายพรานเที่ยวหาล่าเนื้อ เวลามาพักนอนในถ้ำยังได้เอาเศษไม้